

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální práce

Studijní obor: Sociální pracovník

DŮSLEDKY NEZAMĚSTNANOSTI CONSEQUENCES OF UNEMPLOYMENT

Bakalářská práce: 11-FP-KSS-3021

Autor:

Pavla Kočová

Podpis:

Vedoucí práce: Mgr. Andrea Brožová Doubková

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
66	11	0	12	16	1 + 1 CD

V Liberci dne: 26. června 2012

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Pavla KOČOVÁ
Osobní číslo: P09000028
Studijní program: B7508 Sociální práce
Studijní obor: Sociální pracovník
Název tématu: DŮSLEDKY NEZAMĚSTNANOSTI
Zadávající katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Zásady pro vypracování:

Cíl: Analýza důsledků nezaměstnanosti v kontextu systému pomoci v hmotné nouzi

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a zhodnocení dat, formulace závěrů

Metody: Analýza dokumentů

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

BROŽOVÁ, Dagmar. Společenské souvislosti trhu práce. Praha: Slon. 2003. ISBN 80-86429-16-4.

KREBS, Vojtěch a kol. Sociální politika. Praha: Volters Kluwer ČR. 2010. ISBN 978-80-7357-585-4.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. Sociální práce v praxi. Praha: Portál s.r.o. 2005. ISBN 80-7367-002-X.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol. Krize psychologický a sociologický fenomén. Praha: Grada Publishing, a.s. 2004. ISBN 80-247-0888-4.

VAGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál.s.r.o. 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Andrea Brožová Doubková

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: 1. dubna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce: 27. dubna 2012

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

vedoucí katedry

dne 22-04-2011

Čestné prohlášení

Název práce: Důsledky nezaměstnanosti
Jméno a příjmení autora: Pavla Kočová
Osobní číslo: P09000028

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 26.června 2012

Pavla Kočová

Poděkování

Děkuji především vedoucí práce Mgr. Andree Brožové Doubkové za odborné vedení mé práce. Děkuji svým kolegyním za poskytnutí potřebných informací. V neposlední řadě děkuji mému muži a celé rodině za trpělivost.

Název bakalářské práce: Důsledky nezaměstnanosti

Jméno a příjmení autora: Pavla Kočová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2011/2012

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Andrea Brožová Doubková

Anotace:

Bakalářská práce se zabývala důsledky nezaměstnanosti. Jejím cílem bylo zanalyzovat důsledky nezaměstnanosti v kontextu systému pomoci v hmotné nouzi. Práci tvořily dvě stěžejní oblasti. Jednalo se o část teoretickou, která pomocí odborných zdrojů popisovala typy nezaměstnanosti, její důsledky a legislativní vymezení podpory nezaměstnaných. Praktická část byla rozdělena do dvou částí. První část zjišťovala pomocí dotazníku, v čem spatřují konkrétní důsledky nezaměstnanosti sami nezaměstnaní. Ve druhé části praktické části bylo analýzou dokumentů zkoumáno, jak sociální dávky dokáží finančně zajistit životní potřeby nezaměstnaných a jejich rodin.

Výsledky této bakalářské práce mohou být využity ke zkvalitnění poskytované péče o klienty v hmotné nouzi, vedoucí ke zvýšení systému kontroly užívání sociálních dávek. Vzhledem k tomu, že se v současnosti jedná o zrušení jedné ze sociálních dávek – doplatku na bydlení, můžou výsledky bakalářské práce sloužit k orientaci v oblasti sociálních dávek a k argumentaci v této diskusi.

Klíčová slova:

Nezaměstnanost, hmotná nouze, příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, příspěvek na bydlení

Thesis topic: Consequences of Unemployment

Author: Pavla Kočová

Academic year of thesis submission: 2011/2012

Thesis lecturer: Mgr. Andrea Brožová Doubková

Annotation:

This thesis dealt with the consequences of unemployment. Its aim was to analyze the consequences of unemployment in the context of assistance in material need. The work consisted of two main areas. It was a theoretical, which uses expert sources described the types of unemployment and its consequences, and legislative demarcation of the support for the unemployed. The practical part was divided into two parts. The first part examined using a questionnaire, what they see the specific consequences of unemployment themselves unemployed. In the second part of the practical analysis of documents were examined as social benefits financially able to provide necessities of life for the unemployed and their family.

Results of this work can be used to improve the quality of care provided to clients in in need of material, leading to increased use of the control system of social benefits. Given that at present it on the abolition of one of the social benefits - housing supplement, the results of the thesis can be used to focus on social benefits and arguments in this debate.

Key words:

Unemployment, material need, living allowance, housing supplement, housing allowance.

Obsah

ÚVOD	12
TEORETICKÁ ČÁST	14
1 NEZAMĚŠTNANOST	14
1.1 VÝVOJ NEZAMĚŠTNANOSTI	15
2 TYPY NEZAMĚŠTNANOSTI	17
2.1 DĚLENÍ PODLE DOBROVOLNOSTI	17
2.2 DĚLENÍ PODLE PŘÍČINY VZNIKU	18
2.3 DĚLENÍ PODLE ČASU	21
3 REAKCE NA NEZAMĚŠTNANOST	21
3.1 KRIZE	23
4 DŮSLEDKY NEZAMĚŠTNANOSTI	25
4.1 ZDRAVOTNÍ A PSYCHICKÉ DŮSLEDKY	25
4.2 SOCIÁLNÍ DŮSLEDKY	30
4.2.1 Role nezaměstnaného.....	31
4.2.2 Rodina nezaměstnaného	32
4.3 EKONOMICKÉ DŮSLEDKY	33
5 FINANČNÍ PODPORA NEZAMĚŠTNANÝCH	34
5.1 PODPORA V NEZAMĚŠTNANOSTI	34
5.2 PŘÍSPĚVEK NA BYDLENÍ.....	34
5.3 PŘÍSPĚVEK NA ŽIVOBYTÍ	35
5.4 DOPLATEK NA BYDLENÍ.....	36
PRAKTICKÁ ČÁST	38
6 CÍL A PŘEDPOKLADY	38
7 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	38
7.1 VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU	39
7.1.1 Věk respondentů.....	39
7.1.2 Pohlaví respondentů	40
7.1.3 Délka nezaměstnanosti	41
7.1.4 Počet dětí v rodině.....	42
7.1.5 Studium dětí	43

7.1.6 Volba studia.....	44
7.1.7 Problém způsobený nezaměstnaností.....	45
7.1.8 Pokrytí životních potřeb.....	46
7.1.9 Životní změna.....	47
7.1.10 Změna v životě.....	48
8 ANALÝZA DOKUMENTŮ	50
9 VYHODNOCENÍ PŘEDPOKLADŮ	57
ZÁVĚR.....	59
SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ.....	62
PŘÍLOHA.....	64

Seznam tabulek

Tabulka 1: Věk respondentů	39
Tabulka 2: Pohlaví respondentů.....	40
Tabulka 3: Délka nezaměstnanosti.....	41
Tabulka 4: Počet dětí v rodině	42
Tabulka 5: Studium dětí	43
Tabulka 6: Volba studia	44
Tabulka 7: Problém způsobený nezaměstnaností	45
Tabulka 8: Pokrytí životních potřeb.....	46
Tabulka 9: Životní změna	47
Tabulka 10: Změna v životě.....	48
Tabulka 11: Rodinné příjmy a výdaje.....	51
Tabulka 12: Pokrytí nákladů na domácnost.....	56

Seznam grafů

Graf č. 1: Věk respondentů	40
Graf č. 2: Pohlaví respondentů.....	41
Graf č. 3: Délka nezaměstnanosti.....	42
Graf č. 4: Počet dětí v rodině	43
Graf č. 5: Studium dětí	44
Graf č. 6: Volba studia	45
Graf č. 7: Problém způsobený nezaměstnaností	46
Graf č. 8: Pokrytí životních potřeb.....	47
Graf č. 9: Životní změna	48
Graf č. 10: Změna v životě.....	49
Graf č. 11: Pokrytí nákladů na domácnost	56

Seznam použitých zkratk

DnB	Doplatek na bydlení
EU-27	Evropská unie - politická a ekonomická unie, kterou od posledního rozšíření v roce 2007 tvoří 27 evropských států
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
PnB	Příspěvek na bydlení
PnŽ	Příspěvek na živobytí
PvN	Podpora v nezaměstnanosti

Úvod

Nezaměstnanost představuje nový sociálně-ekonomický problém, s nímž se česká společnost setkává teprve v posledních letech. Lidé nebyli na tento typ zátěže dostatečně adaptováni, nedovedli jej řešit, a proto na ně působil jako silně stresující faktor. Zpočátku si nezaměstnanost představovali tak, jak je prezentována v literatuře a filmech z předválečné doby. Potíže s jejím zvládnutím byly v české společnosti větší než v zemích, kde byla po dlouhou dobu součástí standardní zkušenosti. Nezaměstnaný člověk byl společností vnímán jako výjimečný, dostával se mimo oblast normy. Teprve v současnosti dochází k postupné adaptaci na tento druh problémů a začínající se vytvářet účelné strategie jejich zvládnutí, lidé se s nimi postupně učí vyrovnávat (Vágnerová 2008, s.731).

V této bakalářské práci si autorka jako cíl stanovila analyzování důsledků nezaměstnanosti v kontextu systému pomoci v hmotné nouzi. Průzkum pomocí dotazníku by měl napomoci k odhalení negativních dopadů nezaměstnanosti, které spatřují sami nezaměstnaní.

Teoretická část se zabývá nezaměstnaností, definuje pojem nezaměstnanost, všímá si psychologických a finančních důsledků nezaměstnanosti, rozebírá důsledky nezaměstnanosti na životní podmínky i chování jedinců a rodin. Pro jedince je situace, kdy je nezaměstnaný, to znamená, že nemá placenou práci situací, kdy žádnou aktivní činností nezískává prostředky na živobytí a jeho časový rozvrh není určován běžným způsobem. Také popisuje možnou reakci na vzniklou situaci, vývoj, druhy nezaměstnanosti a dopady nezaměstnanosti na jedince. V poslední části teoretické části jsou nejběžnější sociální dávky, které mají pomoci překonat nepříznivou životní situaci.

Praktická část je rozdělena do dvou částí. V první jsou zpracovány výsledky dotazníku. Nestandardizovaný dotazník je součástí příloh této práce. V druhé části praktické části jsou analýzou dokumentů zjišťovány finanční možnosti zkoumaných rodin.

Celá praktická část směřuje k ověření těchto předpokladů:

- Lze předpokládat, že negativní důsledky nezaměstnanosti pocítuje minimálně 90 % nezaměstnaných.
- Lze předpokládat, že více než 80 % respondentům způsobila nezaměstnanost problémy finanční.
- Lze předpokládat, že u více než 30 % dětí nezaměstnaných klientů měla finanční situace rodiny vliv na volbu studia.
- Lze předpokládat, že více než 20 % respondentům nestačí sociální dávky na pokrytí nákladů na domácnost.

Tato práce přibližuje důsledky nezaměstnanosti, dopady na jedince, rodinu i společnost, ale zároveň navrhuje opatření, jak tomuto problému předcházet a zmírnit jeho následky.

Výsledky této bakalářské práce mohou být využity ke zkvalitnění poskytované péče o klienty v hmotné nouzi, vedoucí ke zvýšení systému kontroly užívání sociálních dávek. Vzhledem k tomu, že se v současnosti jedná o zrušení jedné ze sociálních dávek – doplatku na bydlení, mohou výsledky bakalářské práce sloužit k orientaci v oblasti sociálních dávek a k argumentaci v této diskusi.

Teoretická část

1 Nezaměstnanost

Ne každý, kdo pracuje je zaměstnaný a na druhé straně také ne každý, kdo nepracuje, je nezaměstnaný. Toto souvisí s tím, že práce konaná pro vlastní potěšení nebo v domácnosti se odlišuje od zaměstnání. Za zaměstnání je považovaná práce na smluvním základě, za níž náleží materiální odměna. Být nezaměstnaný tudíž neznamená „nemít práci“, ale „nemít placené zaměstnání“ a tudíž příjem z něj.

Definovat pojem nezaměstnanost není jednoduché, ale přece jen se lze shodnout, že se jedná o osoby, které současně splňují tyto zásady:

- jsou schopni práce (věkem, zdravotním stavem, ale i osobní situací),
- chtějí zaměstnání,
- jsou přes tuto snahu v daný okamžik bez zaměstnání.

Od každého jedince společnost očekává, že bude usilovat o udržení stálého zaměstnání a v případě jeho ztráty co nejdříve získá zaměstnání nové. Ve statutu nezaměstnaného se pojí jeho oprávnění (např. na podporu v nezaměstnanosti, na zprostředkování práce, rekvalifikaci, poradenství...) s jeho povinnostmi (nepracovat načerno, aktivně hledat zaměstnání, přijmout zprostředkovanou práci, atd). Další podmínkou pro udržení statutu nezaměstnaného bývá pravidelná návštěva úřadu práce.

Nezaměstnanost je složitým společenským problémem s multidimenzionálními důsledky. Ztráta zaměstnání je pro většinu lidí nepříjemnou událostí, protože může znamenat pokles životní úrovně a ekonomickou nejistotu do budoucnosti. Může také znamenat ztrátu vztahů a kontaktů. Pro některé je práce nejen zdrojem finančního příjmu, ale i smysluplnou činností, která naplňuje část jejich životního času. Proto vyřazení z pracovního procesu vnímají někteří i jako zpochybnění svých vlastních schopností uplatnit se ve složitých společenských vztazích, a být tak plnohodnotným členem společnosti.

Nezaměstnaný je tedy ten, kdo je schopen pracovat, je ochoten během určité doby do práce nastoupit, nemá placené zaměstnání ani sebezaměstnání a aktivně ho hledá.

Patří sem také ti, kteří byli z práce uvolněni a čekají na výzvu k návratu do práce, nebo čekají na nástup do nového pracovního místa (Brožová 2003, s. 76 - 77).

Lidé si denně ukládají množství povinností. Stále mají za úkol něco udělat, zařídit, koupit, napsat, opravit, někam zajít, zajet, zatelefonovat a podobně. V žádném případě však netrpí studem, že nebyli schopni opatřit si to potřebné, nemají pocit viny, necítí křivdu a nesouží je úzkost z toho, co bude za týden. Na rozdíl od zvířat je člověk vybaven vědomím. To mu umožňuje vystoupit ze sebe a podívat se na svět okem nezaujatého pozorovatele. Z tohoto odstupu nejen že vidí věci, jak jsou, ale napadne ho, jak by to mohlo být jinak. A už může hodnotit a vybírat nejlepší možnost. Ví, že co se mu přihodilo, se mohlo udát i jinak. Skutečnost porovnává s ideálem. Tato schopnost může zvětšovat utrpení v traumatických situacích jako je pocit křivdy, viny, studu nebo úzkost z budoucnosti (Kopřiva 2006, s. 55-71).

1.1 Vývoj nezaměstnanosti

Nezaměstnanost je jedním z nejdůležitějších problémů současného světa. Počínaje 70. lety minulého století se její výskyt stává zvláště tíživým a znepokojivým. V 60. letech minulého století se ještě míra nezaměstnanosti ve vyspělých zemích pohybovala v průměru mezi 2–3 %, začátkem roku 2010 to bylo v zemích EU-27 (Evropská unie - politická a ekonomická unie, kterou od posledního rozšíření v roce 2007 tvoří 27 evropských států) téměř 10 %, ale v řadě zemí je tato míra vyšší. Aktivity ekonomického i sociálního charakteru proto směřují k jejímu řešení a zároveň soustavně sílí, politika zaměstnanosti se stává středem pozornosti různých vědních oborů i praktických aktivit. Po roce 1989 se stala realitou i v české společnosti (Krebs, aj. 2010, s. 309).

Vývoj nezaměstnanosti v České republice prošel několika etapami. V prvních letech transformace (1990-1992) docházelo spíše k opouštění pracovních pozic pracovníky, kteří buď odcházeli do nových a atraktivnějších pracovních míst, zejména v sektoru služeb, a za samostatným podnikáním, nebo trh práce definitivně opustili jako pracovníci v důchodovém věku. V tomto období byla celková míra nezaměstnanosti i míra dlouhodobě nezaměstnaných poměrně nízká. V následujících letech 1993-1997 míra nezaměstnanosti postupně narůstala, a zároveň rostly nároky na pracovní výkon

a flexibilitu pracovníků. V této době byly firmy bohatě úvěrovány, byla tolerována jejich zadluženost i nekázeň vůči státu, což důsledky na vývoj míry nezaměstnanosti poněkud tlumilo. Od roku 1998 postupně sílily tržní tlaky, zvyšovala se rizika nezaměstnanosti a s určitými výkyvy rostla celková i dlouhodobá míra nezaměstnanosti. Důsledky finanční a ekonomické krize se začaly na trhu práce projevovat již koncem roku 2008. Firmy na snížení poptávky po zboží a službách nejprve reagovaly například propouštěním cizinců, zaměstnanců v předdůchodovém věku, zaměstnanců se smlouvami na dobu určitou, zkracováním pracovní doby, dočasným vysazením z práce a podobně, následovalo ale i propouštění kmenových pracovních sil a zvyšovaly se i počty nahlášeného hromadného propouštění. To vše vedlo k následnému růstu nezaměstnanosti (Krebs, aj. 2010, s. 323).

Před rokem 1990 přinášela u nás věrnost a loajalita profesi i podniku pracovníkům očekávanou jistotu, a to ekonomickou, sociální i společenskou. Později, když přišly první potíže na trhu, se mnoho podniků, zejména těch velkých, snažilo udržet své zaměstnance. Nechtělo ztratit kvalifikované, zkušené a poměrů v podniku znalé pracovníky, kteří by se mohli později obtížně hledat. Pro samotné pracovníky byla zpočátku věrnost firmě výhodou. Paternalistický management se pro ně snažil zachovat jistotu práce, ale bohužel s nižší úrovní mezd. Tito pracovníci však byli později odsouzeni do nedůstojné pozice prosebníků bez perspektivy, protože odmítali opustit chráněné firemní trhy práce. Docházelo tedy k přemísťování pracovníků uvnitř firmy bez jejich propouštění. Tyto interní trhy práce se postupně s ekonomickými reformami smršťovaly a uvolňovaly prostor expandujícím externím trhům, kde se setkávají pracovníci nabízející službu práce s firmami, které tuto službu najímají. Tyto trhy již byly konkurenční a na rozdíl od interních trhů segmentované, to znamená, že ve vztahu k pracovníkům působily výrazně selektivně. Do roku 1990 byli u nás všichni ekonomicky aktivní zaměstnaní. V pojetí statistiky nezaměstnanost neexistovala. Nelze však tvrdit, že by všichni zaměstnaní pracovníci vytvářeli takový mezní produkt práce, který by se rovnal jejich mzdové sazbě. Mnozí totiž dostávali mzdu za práci, která by v tržních podmínkách takové mzdové ohodnocení nezískala. Fakticky šlo o skrytou nezaměstnanost. Přejít k tržní alokaci zdrojů po zahájení ekonomických reforem byl pak doprovázen uzavíráním nepotřebných a neefektivních výrobních kapacit. Přestože byly

postupně otevírány nové aktivity, došlo k poklesu produkce a poklesu zaměstnanosti. Nová ekonomická infrastruktura dala prostor dřív potlačované individuální iniciativě a podnikavosti. Jak se postupně utvářel soukromý sektor, začalo docházet k přesunům pracovníků mezi firmami, profesemi i sektory. S postupným utvářením trhu práce rostla profesní, meziodvětvová i prostorová mobilita pracovníků. Jistotu zaměstnance vystřídala nejistota trhu práce. Součástí života naší společnosti se stala otevřená nezaměstnanost (Brožová 2003, s. 76-77).

2 Typy nezaměstnanosti

2.1 Dělení podle dobrovolnosti

Dobrovolná nezaměstnanost

O dobrovolné nezaměstnanosti hovoříme tehdy, kdy část pracovních sil nechce při určitých mzdách pracovat, kdy pracovní místa existují, ale není o ně při stávající tržní mzdové sazbě zájem, nebo nezaměstnaný nechce pracovat vůbec, protože například upřednostňuje volný čas, žije z charit a podpor, nebo takový životní styl bez práce mu umožňují úspory nebo občasný výdělek (Krebs, aj. 2010, s. 314).

Tato nezaměstnanost znamená, že je upřednostněn volný čas před konáním práce. Dobrovolně nezaměstnaní mohou mít nabídky k práci, ale oni hledají nové, které pro ně mají lepší podmínky (např. více peněz). Je tedy způsobena dobrovolným ukončením jednoho zaměstnání a prodlevou nástupu do druhého.

Důsledky nezaměstnanosti pro dobrovolně nezaměstnané nejsou tak výrazně negativní. Jde o nezaměstnanost, kterou si v podstatě zvolili sami. Mohou svoji situaci kdykoli změnit a práci si najít. V případě, že práci najít chtějí a to se jim nedaří, stanou se nedobrovolnými nezaměstnanými.

Nedobrovolná nezaměstnanost

Nedobrovolná nezaměstnanost vzniká v důsledku toho, že při daných mzdových sazbách existuje více pracovníků, kteří chtějí pracovat, nežli existuje pracovních míst. Tedy poptávka po práci je vyšší nežli celková nabídka. Část pracovníků při běžné mzdové sazbě nenachází práci, je nedobrovolně nezaměstnaná (Krebs, aj. 2010, s. 314).

Nedobrovolně nezaměstnaní jsou tedy lidé, kteří pracovat chtějí, ale nedostatek pracovních míst jim to neumožňuje. Přebytek kvalifikovaných pracovníků také způsobuje přísnější výběrová kritéria pro získání pracovního místa. Proto jsou důsledky nezaměstnanosti nedobrovolně nezaměstnaných mnohem závažnější, ať už jde o důsledky finanční, nebo psychické.

2.2 Dělení podle příčiny vzniku

Frikční nezaměstnanost

Vzniká v důsledku neustálého pohybu lidí mezi oblastmi a pracovními místy, nebo v průběhu jednotlivých stádií životního cyklu. Dokonce, i kdyby se ekonomika nacházela ve stavu plné zaměstnanosti, byla by zde vždy určitá fluktuace – lidé, kteří hledají zaměstnání po absolvování školy nebo se stěhující do jiného města, ženy se mohou vracet do práce poté, co měly děti. Protože frikčně nezaměstnaní pracovníci často přecházejí z jedné práce do druhé nebo shánějí lepší zaměstnání, má se obvykle za to, že jsou nezaměstnaní „dobrovolně“.

Frikční nezaměstnanost je spojená s životním cyklem a s hledáním lepšího pracovního místa. Lidé, kteří nově či opětovně vstupují na trh práce nebo mění pracovní místo, nemají často potřebné informace a chtěná pracovní místa, jejichž nalezení určitou dobu trvá. Tato nezaměstnanost má přechodný charakter a je považována za dobrovolnou (Krebs, aj. 2010, s. 313).

Tito lidé nechtějí přijmout hned první nabídku, chtějí si vybrat a čekají na lepší příležitost. Kdyby byla všechna pracovní místa stejná, nebylo by hledání nového místa problémem, protože nezaměstnaný by přijal hned první nabídku, protože by mu vyhovovala stejně jako ta původní. Jako se pracovníci liší svými schopnostmi a dovednostmi, liší se pracovní místa požadavky, které na ně firmy kladou. Pokud jsou tedy některá pracovní místa z pohledu uchazeče lepší než jiná, vyplatí se pracovníkovi pokračovat v hledání. Úsilí pracovníků hledat lepší pracovní místo závisí na podporách v nezaměstnanosti: čím jsou vyšší a doba vyplácení je delší, tím raději bude pracovník pokračovat v hledání pracovního místa, tím raději své místo opustí a bude hledat lepší. Vysoké podpory v nezaměstnanosti tudíž přirozenou míru nezaměstnanosti ještě zvyšují. V této kategorii nezaměstnaných mají velký podíl mladí lidé. Ti, kteří teprve

vstupují na trhy práce a hledají takové pracovní místo, které by nejlépe odpovídalo jejich schopnostem a vyhovovalo jejich představám. Tím obvykle první pracovní místo nebývá. Obvykle ho najdou až na několikátý pokus (Brožová 2003, s. 82-83).

Strukturální nezaměstnanost

Strukturální nezaměstnanost je spojena s nesouladem mezi nabídkou a poptávkou po pracovních silách na některých jednotlivých segmentech trhu práce. Některá odvětví, oblasti nebo profese, regiony apod. se rozvíjejí a poptávka po práci zde roste, zatímco jinde klesá a dochází k nezaměstnanosti. Mzdy na tyto ekonomické impulzy nereagují dostatečně pohotově a trvá poměrně dlouho, nežli se nabídka a poptávka vyrovnají a nezaměstnanost vstřebá. V dnešní době vlivem technického pokroku a změn v obsahu práce je tato nezaměstnanost průvodním jevem adaptivní ekonomiky (Krebs, aj. 2010, s. 314).

Objevuje se tam, kde je nesoulad mezi nabídkou a poptávkou po pracovnících. Nesoulad může vzniknout proto, že se poptávka po určitém druhu práce zvyšuje, zatímco poptávka po jiném druhu se snižuje, a nabídka se ani v jednom případě nepřizpůsobuje dostatečně rychle. Díky tomu se často setkáváme s nerovnováhami u jednotlivých povolání nebo oblastí, protože určité sektory se rozvíjejí, zatímco jiné upadají. Kdyby se mzdy plynule přizpůsobovaly měnícím se vztahům mezi nabídkou a poptávkou, potom by nerovnováhy u jednotlivých trhů práce zmizely, protože by mzdy poklesly v oblastech, kde je pracovních sil nadbytek, a vzrostly v oblastech, kde je jejich nedostatek. Mzdy však reagují na ekonomické šoky pomalu, trvá to celé roky, než se přizpůsobí nedostatku nebo přebytku pracovních sil. I když se například v polovině osmdesátých let projevoval akutní nedostatek ošetrovatelek, jejich platy se zvyšovaly pouze o něco málo rychleji než ostatní platy, některé nemocnice byly nuceny vzhledem k nedostatku ošetrovatelek nechávat prázdná lůžka. Naproti tomu, přestože poptávka po ocelářských dělnících byla od poloviny sedmdesátých let nízká, mzdy těchto dělníků ve srovnání s ostatními téměř nepoklesly a přitom nezaměstnanost ocelářů byla po více než jedno desetiletí nad průměrem.

Nezaměstnanost tohoto typu je důsledkem strukturálních změn v ekonomice: v té jsou vždycky odvětví, která právě prožívají svůj rozkvět a expandují. A odvětví, která

jsou v útlumu a uvolňují prostor. U nás ještě před deseti lety byl velký počet pracovních míst ve strojírenství, hornictví či hutnictví, dnes jsou naopak v automobilovém průmyslu, elektronice, bankovníctví či komunikacích. Změna struktury ekonomiky způsobuje, že zatímco klesá poptávka po profesích v úpadkových odvětvích, po jiných v nových odvětvích naopak roste. Tato nová pracovní místa ale většinou vyžadují novou a vyšší kvalifikaci a jsou produktivnější. Aby pracovníci mohli přecházet do nových odvětví, musí většinou získat novou kvalifikaci. Ovšem projít rekvalifikací, změnit profesi a nově si zvykat, není pro člověka nikterak jednoduché. Většinou se změna dotkne celého jeho života i života jeho rodiny. A to platí zejména pro starší pracovníky, pro něž je změna kvalifikace zcela novým prvkem v životě. A vyžaduje určitý čas. Strukturální změny probíhají v ekonomice neustále, neboť opak by vedl k jejímu zaostávání. V důsledku toho se neustále mění struktura poptávky po práci. Rekvalifikace a změna profese je proto přirozený proces, který nějakou dobu trvá, a proto bývá krátkodobá strukturální nezaměstnanost součástí každé životaschopné ekonomiky. Může ovšem docházet k regionálním nesrovnalostem. V celé ekonomice může být v daném odvětví poptávané a nabízené množství práce vyrovnané, ale v důsledku odlišné regionální alokace nabízené a poptávané práce mohou existovat na jednotlivých regionálních trzích nerovnováhy. Pokud jde o strukturální nezaměstnanost krátkodobou, je považována za dobrovolnou. Nesmí se ovšem změnit v nezaměstnanost dlouhodobou, kdy pro uvolněné pracovníky po dlouhou dobu není k dispozici nové pracovní místo (Brožová 2003, s. 83-84).

Cyklická nezaměstnanost

O cyklické nezaměstnanosti hovoříme, je-li celková poptávka po práci nízká (na rozdíl od situace, když je poptávka po práci nízká jen v určitých oblastech, jako jsou střediska těžby uhlí nebo výroby automobilů). Jestliže se celkové výdaje a produkt snižují, nezaměstnanost se zvyšuje prakticky všude.

Rozlišování mezi cyklickou nezaměstnaností a ostatními typy nezaměstnanosti pomáhá ekonomům při diagnóze celkového zdravotního stavu trhu práce. Vysoká úroveň frikční nebo strukturální nezaměstnanosti se může objevit i tehdy, když je celkový trh práce v rovnováze například, když je vysoká fluktuace nebo když je velká

regionální nerovnováha. Cyklická nezaměstnanost vzniká, když zaměstnanost klesá v důsledku nedostatečné agregátní poptávky.

V období hospodářského poklesu se v ekonomice snižuje celkový počet pracovních míst. Pokud jsou při klesající agregátní poptávce mzdové sazby nepružné směrem dolů, pak při poklesu produkce a poklesu cenové hladiny rostou reálné mzdové sazby. Roste nabídka práce při poklesu poptávky po ní. Vzniklý převis nabídky na trhu představuje ty pracovníky, kteří jsou při dané mzdové sazbě ochotni pracovat a nabízejí službu práce, ale protože poptávka po práci je příliš nízká, nenajdou volné pracovní místo. Jsou nedobrovolně nezaměstnaní. Touto nezaměstnaností bývá postížena celá řada odvětví (Brožová 2003, s. 84-85).

2.3 Dělení podle času

Krátkodobá nezaměstnanost

Za krátkodobě nezaměstnané se považují osoby, které jsou nezaměstnané méně než jeden rok. Tato nezaměstnanost nezpůsobuje nezaměstnaným osobám vážnější problémy.

Dlouhodobá nezaměstnanost

Dlouhodobě nezaměstnaní jsou osoby, které jsou nezaměstnané déle než jeden rok. Tato nezaměstnanost má již nejenom ekonomické dopady, ale nezaměstnaní mají i existenční potíže, ztrácejí sebeúctu. Časem mohou měnit postoj k práci, na tento způsob života si přivyknout a tím se mohou stát dobrovolnými nezaměstnanými.

3 Reakce na nezaměstnanost

Propuštění ze zaměstnání je traumatizujícím zážitkem spojeným s dlouhodobým stresem. Nezaměstnaný člověk ztrácí důležitou sociální roli, v souvislosti s tím dochází ke zhoršení jeho společenské prestiže, snížení sebehodnocení a ekonomickému znevýhodnění. Vágnerová (2008, s. 734-735) reakci na tuto zátěž rozdělila do pěti fází, jež mohou následovat v individuálně různých časových intervalech. Významnou úlohu zde hraje způsob prožívání a hodnocení této zátěže a chování, které z postoje k tomuto

problému vyplývají. Jde zde především o posun v dimenzích optimismus-pesimismus a aktivita-pasivita, ale i ve vztahu k vlastní minulosti a očekávané budoucnosti.

1. Fáze šoku. První, bezprostřední reakcí na ztrátu zaměstnání bývá šok, neschopnost uvěřit, že by to bylo možné, a nakonec vztek, že tomu tak skutečně je. Následující pocity nemusí být jen negativní, někdy člověk může krátkodobě pociťovat úlevu, protože má volnost a dostatek času, může tuto situaci prožívat jako výzvu k lepšímu řešení.

2. Fáze optimismu a aktivního hledání nového místa. Člověk věří, že novou práci najde, a vynakládá určité úsilí, činí to tak, jak dovede a jak byl zvyklý. Pokud nové zaměstnání nezíská v krátké době nebo alespoň nemá naději, že by ho našel, jeho postoj se mění.

3. Fáze přechodu do kategorie dlouhodobé nezaměstnanosti. Obvykle nastává po šesti měsících trvání nezaměstnanosti. Má charakter mezníku, který je dán mírou subjektivně prožívané závažnosti situace a její řešitelnosti. Nezaměstnaný člověk zjišťuje, že je ohrožen více a trvalejším způsobem, než se mu zdálo na začátku. Prožívá svou situaci jako stresovou, ztrácí pocit pohody a vnitřní rovnováhy, stává se pesimistickým. Vzhledem k tomu obvykle ubývá i aktivity zaměřené na hledání nového místa. V této době se nezaměstnaný soustředí především na přemítání o minulosti a na přítomnost, ve vztahu k budoucnosti je dezorientován, není schopen odhadnout, co všechno by mohlo nastat.

4. Fáze adaptace na styl života nezaměstnaného. Pokud člověk nemůže najít práci po delší dobu, dostává se do fáze, která je typická rezignací, ztrátou naděje, fatalismem, pasivitou a apatií. Přestává být aktivní, protože se domnívá, že to stejně nemá smysl, snižuje své aspirace i sebehodnocení, ztrácí zájem o práci. Dochází k zásadnější změně postojů a očekávání. Pro tuto fázi je typický postoj vymezený zúžením perspektivy, o níž je člověk ochoten uvažovat, nízkým sebevědomím, pocitem bezmocnosti a tendencí reagovat jen na situační podněty.

5. Fáze přetrvávající nedůvěry. I když po delší době trvání nezaměstnanosti člověk nakonec nějakou práci najde, nezmizí tak snadno jeho nedůvěra, podezíravost a pocity nejistoty. Navíc se objevují problémy při zvládnání nové situace, která na tohoto

jedince, adaptovaného na pasivní roli nezaměstnaného, klade mnohem větší nároky, než na jaké byl v poslední době zvyklý. Jde především o obtíže v oblasti autoregulace, úbytek mnoha kompetencí a pracovních návyků, nebo i sebedůvěry.

Podobně reakci na nezaměstnanost popisuje Matoušek (2005, s. 303). Reakce na ztrátu zaměstnání se někdy přirovnává k reakcím na ztrátu blízkého člověka. Počáteční pocity strachu a tísně i impulzy k odplatě přecházejí ve strnulost a apatii, po níž následuje uklidnění a zvýšená odolnost, přinášející relativní duševní rovnováhu. Obnovení aktivity a adaptace spolu s nadějí na zlepšení se v průběhu reakce na ztrátu zaměstnání objeví u mnoha lidí. Nepříjemně je prožíván nedostatek peněz a další obtíže z něj plynoucí, což může být stále doprovázeno strachem a stavy beznaděje. Periody aktivity a pasivity, naděje a beznaděje se u nezaměstnaného mohou střídát.

Někteří autoři do prvního období zařazují zejména šok a hněv. Krátkodobě se však mohou objevit i pocity pozitivní, jako úleva, osvobození a dostatek volného času. V další fázi nezaměstnaný obvykle aktivně hledá nové místo a je poměrně optimistický. Pokud je jeho snažení bezvýsledné, nastupuje další fáze, v níž si uvědomuje, že jeho situace je vážnější, než se zdálo na začátku. Průvodními pocity jsou úzkost, deprese a celkově pesimistický postoj. Dříve či později dochází k adaptaci na styl života nezaměstnaného, který bývá typický rezignací, ztrátou naděje a fatalismem.

3.1 Krize

Je-li nezaměstnaný dlouho pod psychickým tlakem způsobeným nezaměstnaností, může jeho momentální přechodný stav vyústit v krizi.

Krize představuje přechodný stav vnitřní nerovnováhy způsobený kritickými událostmi nebo takovými životními událostmi, které vyžadují zásadní změny a řešení. Její průběh Špatenková (2004, s. 15-17) shrnuje do následujících bodů:

1. Jedinec je během svého života vystaven obdobím vzrůstajícího vnitřního a vnějšího napětí, které narušuje jeho běžný stav rovnováhy s okolním prostředím. Tyto epizody jsou obvykle vyvolány nějakou ohrožující událostí, která může být ojedinělá, epizodická, ale může se jednat také o sérii menších událostí, které se kumulují.

2. Dopad takové události naruší emoční rovnováhu daného jedince. Většinou se jedná o krátkodobé, často nepozorované zvýšení napětí, které spustí adaptační vzorce, automatické řešení problému. Pokud není tato snaha úspěšná, napětí narůstá, jedinec si ho začíná plně uvědomovat, mobilizují se vědomé způsoby řešení problému metodou pokus–omyl. Pokud se problém nepodaří vyřešit, napětí ještě více stoupá a je pocíťováno jako úzkost, nepohoda. Jedinec zkouší inovovat metody řešení problému. Pokud není možné problém vyřešit, ani se mu nějak vyhnout nebo jej redefinovat, napětí stoupá k vrcholu.

3. V tomto bodě, během kterého přestávají fungovat adaptační mechanismy, se jedinec ocitá ve stavu akutní krize. Dochází k dezorganizaci a rozvoji psychiatrických symptomů. Potom následuje období postupné reorganizace, dokud opět není dosaženo stavu rovnováhy.

4. Jak se krize vyvíjí, může jedinec vnímat počáteční podnět a následné stresové události jako ohrožení svých základních potřeb nebo své suverenity a duševní pohody; jako ztrátu identity, ztrátu statusu nebo role, zpochybnění kontroly nad sebou samým, svým prožíváním a chováním, nad svým životem.

5. Prožitek každé této ztráty vyvolává charakteristickou emocionální reakci, která odráží subjektivní význam události pro daného jedince: ohrožení vyvolává znepokojení, ztráta s sebou přináší pocity strádání, smutku a truchlení, zpochybnění stimuluje mírný nárůst napětí a podněcuje naději a očekávání, uvolňuje novou energii pro řešení problému.

6. Krize není ani nemoc ani patologický stav, odráží snahu jedince vyrovnat se s náročnou životní situací. Krize může souviset s nějakým dřívějším nevyřešeným nebo jen částečně vyřešeným konfliktem. V takovém případě se může spustit nepřiměřená nebo přehnaná reakce. Krizová intervence v takových situacích poskytuje mnohonásobnou příležitost: vyřešit současnou nesnáz, znovu pracovat na předcházejících potížích a mezi nimi přerušit spojitost.

7. Celková doba mezi počátečním podnětem a konečným vyřešením krizové situace se může velmi lišit, záleží na závažnosti ohrožující události, charakteristických reakcích jedince, přirozenosti a komplexnosti úkolu, který musí být splněn, a na dané

sociální situaci jedince. Stav akutní krize je časově omezen, obvykle trvá od čtyř do šesti týdnů.

8. Každý příklad krizové situace má své specifické fáze, které mohou být předvídaný a zmapovány. V každé fázi lze očekávat určité emocionální reakce a behaviorální odezvy. Model fází může napomoci identifikovat, kde se jedinec zasekl a co je pravděpodobnou příčinou neschopnosti pracovat s krizí a zvládnout danou situaci.

9. Během krize signalizuje postižený jedinec potřebu pomoci a ochotu tuto pomoc přijmout. Běžné obranné mechanismy slábnou, obvyklé adaptační mechanismy se prokázaly být neadekvátní a ego se stává přístupnější k vnějšímu ovlivňování a změně. V tomto období může minimální úsilí přinést maximální efekt; nepatrná pomoc, správně zaměřená, může být efektivnější než extenzivní pomoc v období menší emocionální přístupnosti.

10. Během fáze reintegrace se může objevit nové ego, mohou se vyvinout nové adaptační mechanismy, které umožní jedinci efektivněji se vypořádat s jinými náročnými životními situacemi v budoucnu. Pokud však není v tomto kritickém úseku poskytnuta potřebná pomoc, může si jedinec osvojit neadekvátní a maladaptační vzorce, které se později projeví oslabenou schopností přiměřeně fungovat.

4 Důsledky nezaměstnanosti

4.1 Zdravotní a psychické důsledky

Nezaměstnanost je pro mnoho lidí vysoce traumatizující. Znamená i ztrátu sociálního statusu, prestiže, která je spojována s určitými osobními charakteristikami a dispozicemi. Vyvolává v člověku například pocit nepotřebnosti, neužitečnosti, neschopnosti, životního selhání, vede ke ztrátě sebedůvěry. Stres, který z nezaměstnanosti plyne, není často bez následků na zdraví jedinců. Výsledky některých průzkumů naznačují, že se změnou míry nezaměstnanosti se často mění i míra onemocnění imunitního, cévního a mozkového i kardiovaskulárního systému a rovněž míra psychických onemocnění a potíží (Krebs, aj. 2010, s. 317).

Byla prokázána závislost mezi nezaměstnaností a zhoršením zdravotního stavu, a to jak fyzického, tak psychického. Závažným průvodním jevem nezaměstnanosti je ztráta sebeúcty a podlomené sebevědomí. K tomuto jevu dochází nezávisle na tom, jestli si nezaměstnaný způsobil svou situaci sám nebo ne. Na nezaměstnanosti může mít podíl řada faktorů, které nemohl dotyčný ovlivnit. Patří mezi ně například úzká specializace, věk, ekonomické okolnosti, lokalita, kde dotyčný bydlí apod. Obecně se dá říci, že vzdělanější, čínorodější a flexibilnější lidé mají s nezaměstnaností menší problémy než lidé opačných vlastností. Důvodem psychických problémů je vyšší úroveň napětí a negativních pocitů a nižší úroveň štěstí a životního uspokojení této skupiny obyvatel. Tato psychická deprivace je vysvětlována náhlým poklesem životní úrovně a chudobou. I když ne všichni po ztrátě zaměstnání upadnou do chudoby, pro všechny je nezaměstnanost důvodem k obavám a starostem. Na psychickou rovnováhu a zdraví nezaměstnaného člověka působí také změna společenského chování a omezení sociálních kontaktů a rolí. Další příčinou psychických problémů je také malý prostor pro rozhodování. Nezaměstnaný má sice mnoho volného času, ale pro nedostatek finančních problémů nemůže ve svém životě téměř nic změnit. Nemá také dostatek příležitostí k rozvíjení svých dovedností a získávání nových poznatků. Tito lidé mohou trpět pocitem strachu z budoucnosti. Nezaměstnaný člověk ztrácí cenu ve vlastních očích a vnímá také tuto ztrátu v očích ostatních. Má pocit podřadnosti a ztrácí sebedůvěru. Nezaměstnaní jsou oproti zaměstnaným úzkostnější, vyskytuje se mezi nimi více depresí, mají snížené sebevědomí a trpí poruchou spánku. Je ovšem třeba říci, že psychické potíže způsobené nezaměstnaností, nemusí vést k psychické poruše. Psychická porucha nastává spíše u jedinců, které k tomu mají osobní předpoklady. Kauzální řetězec také může být opačný a psychická porucha není důsledkem, ale příčinou nezaměstnanosti.

V minulosti nezaměstnaní mohli trpět podvýživou, nevyváženou stravou a nemocemi s tímto spojenými. Dnešní nezaměstnaní netrpí hladem, protože stát jim dává alespoň životní minimum. V současné době tedy nezaměstnaní netrpí nemocemi způsobenými hladem, ale trpí nemocemi, které pramení ze stresu. K tomuto stresu se také často přidávají doprovodné faktory, jako jsou kouření, alkohol a drogy. To vede k poruchám imunitního a kardiovaskulárního systému člověka.

Ztráta zaměstnání vyvolává různé psychické a somatické, tedy psychosomatické reakce. Lze je chápat jako reakci na tuto zátěž či pokus o její zvládnutí. Psychická reakce na ztrátu zaměstnání je tím větší, čím jsou motivy k práci u daného jedince silnější. Obecně platí, že čím déle nezaměstnanost trvá, tím větší jsou psychické změny, které jsou jejím důsledkem. Jde o hodnocení, prožívání a reagování na tuto zátěž (Vágnerová 2008, s. 735).

Stav nezaměstnanosti přináší frustraci mnoha psychických potřeb. Jednou z nich je potřeba stimulace. Nezaměstnaný člověk ve srovnání s minulostí může strádat nedostatkem podnětů, v jeho dosavadním životním programu dochází k zásadním změnám. Ztráta navyklého stereotypu a narušení zafixovaného denního režimu vede k odlišnému vnímání času. Nezaměstnanému ubíhá čas pomaleji, zdá se mu, že čas téměř nemá žádnou strukturu, rozlišit všední dny od víkendů je stále těžší. (Matoušek, aj. 2005, s. 303-304).

V případě delší nezaměstnanosti, a tím znemožnění finančního zabezpečení, se u většiny takto postižených projevuje snížené sebehodnocení nebo komplex méněcennosti. Kohoutek (1998, s. 131) komplex méněcennosti popisuje jako pocit snížené vlastní hodnoty, nízkou sebeúctu, nízké sebevědomí. Dále uvádí, že komplex méněcennosti a strach z fiaska často záporně ovlivňují celou osobnost a je základní příčinou např. neuróz a závad v chování. Neurózy právě vznikají také tím, že člověk sám sebe zavrhuje a zatracuje.

Nuda je jeden z nejhůře prožívaných stavů provázejících nezaměstnanost. Ubrání se mu lidé reagující na stav rigidním dodržováním stejného denního režimu, jaký měli, když chodili do práce.

Nezaměstnaný člověk ztrácí po určité době mnohé dosavadní schopnosti a dovednosti, a to z prostého důvodu, že je nevyužívá. Jde nejen o úbytek profesních dovedností či odborné kvalifikace, ale o celkové odvykání si od běžných zaměstnaneckých aktivit. Lépe jsou na tom v tomto směru nezaměstnaní, kteří mají možnosti alternativní pracovní činnosti, jako jsou třeba obyvatelé venkova, kteří se v době, kdy se ocitli bez práce, intenzivněji věnují svému hospodářství nebo práci na zahradě. Na druhou stranu zase lidem z venkova vazba na domácí hospodářství

ztěžuje dojíždění za zaměstnáním. Subjektivně obtížněji snáší nezaměstnanost ti jedinci, kteří žijí v regionech, kde je nezaměstnanost relativně nízká, takže nezaměstnaný je v dané situaci ojedinělý (Matoušek, aj. 2005, s. 303-304).

Životní styl úzce souvisí s hodnotovými orientacemi a motivací daného jedince. Motivace je převážně nevědomá; je dynamická a proměnlivá (v rámci jednoho člověka i při srovnání mezi lidmi). Jednotlivé potřeby (motivace) nejsou izolované, vzájemně spolu souvisejí a ovlivňují se; důležitá je jejich síť, vzájemné vztahy a celkový kontext (jedince, situace apod.) (Klapač, 1994, s. 67).

Nezaměstnaný člověk svou situaci prožívá a jeho pocity mohou být impulzem k řešení nebo k obranné reakci, která může mít aktivní i pasivní charakter. Nezaměstnanost bývá prožívána jako ztráta, na niž člověk reaguje zoufalstvím a depresí, ale i jako ohrožení vlastní budoucnosti, které vyvolává psychické napětí, úzkost a strach. Jde o dva druhy zátěže – aktuální a anticipační stres; stresorem může být nejen reálná ztráta zaměstnání, ale i strach, že se tak stane nebo že se ani v budoucnu situace nezlepší. Reakcí na ztrátu zaměstnání bývá i zlost a vztek, který může být zaměřen na předpokládaného viníka dané situace. Ztráta profesní role vede k významnému snížení osobnostní jistoty. Citové reakce na nezaměstnanost jsou převážně negativní, ale mívají různý charakter a rozdílnou intenzitu, podle subjektivní závažnosti této ztráty, nebo ohrožení. Nezaměstnaný se stává emočně labilnějším a zranitelnějším, klesá pocit celkové životní spokojenosti. Za své domnělé selhání se může stydět, může se cítit poníženy.

Pod vlivem zátěže, kterou představuje nezaměstnanost, její interpretace jako vyloučení ze společnosti, může dojít k posunu hodnotové hierarchie, ke změně vztahu k obecně platným normám a k narušení postoje k autoritám, které společnost, nebo určité instituce reprezentují. Subjektivní hodnota pracovního místa po určitou dobu roste, pokud tato potřeba není delší dobu saturována, může zcela ztratit svůj význam, člověk na ni rezignuje. Pod vlivem nezaměstnanosti se mění i motivace, neboť mnohé potřeby nemohou být uspokojovány v obvyklé míře, nebo obvyklým způsobem. Mění se také aspirační úroveň, chybějí dlouhodobé cíle a aktuální aspirace bývají většinou velmi nízké. Nezaměstnaný je koncentrován na přítomnost, nevěří budoucí možnosti

nebo se budoucnosti bojí. Získání zaměstnání se stává symbolem nového počátku života (Vágnerová 2008, s. 735-736).

Nezaměstnanost je zátěžovou situací pro naprostou většinu lidí, ale u disponovaných jedinců může vyvolat až patologický stav, reaktivní poruchu. Vágnerová (2008, s. 743) uvádí hlavní příznaky reaktivní poruchy:

- Změna emočního prožívání (deprese, úzkost, obavy, napětí a strach),
- Pocit neschopnosti řešit svou situaci,
- Změny v chování, které může být agresivnější, nebo dokonce asociální.

Pro reaktivní poruchu je charakteristické, že uvedené potíže se obvykle objevují do jednoho měsíce po propuštění ze zaměstnání. Mezi duševním zdravím a nezaměstnaností je oboustranný vztah: ztráta zaměstnání zhoršuje psychickou pohodu, někdy dokonce narušuje duševní zdraví, a stejně tak platí, že psychické potíže mohou být ve vztahu k profesi rizikovým faktorem. Duševně nemocný jedinec či člověk s nestandardními projevy ztrácí práci snadněji.

Ztráta zaměstnání působí jako existenciální stres, který ohrožuje i zdravotní stav nezaměstnaného člověka. Tato zátěž se neprojeví jen v oblasti psychiky, ale i somatickými potížemi, jež lze interpretovat jako psychosomaticky podmíněné. Běžnými potížemi spojenými se stresem ze ztráty zaměstnání je bolení hlavy, pocity zvýšené únavy i při nečinnosti, poruchy spánku, zažívací potíže a zvýšený krevní tlak. Stres narušuje imunitní funkce, do značné míry je ohrožen i kardiovaskulární systém, zvyšuje riziko infarktů. Zdravotní ohrožení, které přináší stres spojený s nezaměstnaností, bývá posilováno zvýšenou tendencí postižených lidí užívat psychoaktivní látky. Unik představuje i hra, značná část nezaměstnaných propadá gamblerství, které ještě dále snižuje již tak problematickou ekonomickou situaci jejich rodin. Chování tohoto druhu lze interpretovat jako pokus o únik, o kompenzaci ve smyslu dosažení náhradního uspokojení nebo stimulace, která by uvolnila vnitřní psychické napětí. Nezaměstnanost rovněž zvyšuje riziko sebevražedného jednání. Většinou jde o zkratkovou reakci na existenciální zátěž v situaci, s níž si člověk neví rady. U starších lidí, kteří si uvědomují omezenost svých šancí, se mohou vyskytovat i bilanční, promyšlené sebevraždy (Vágnerová 2008, s. 743).

4.2 Sociální důsledky

Dlouhodobá nezaměstnanost má pro člověka značné sociální důsledky. Rostou však i výdaje státního rozpočtu na sociální dávky a služby, současně jsou nižší příjmy díky neodvedeným daním z příjmu a díky nižší koupěschopnosti obyvatelstva. Čím déle je nezaměstnaný bez práce, tím menší má naději získat práci zpět. Nejdůležitější je ovšem motivovat dlouhodobě nezaměstnané k aktivnímu hledání práce. Dlouhodobě nezaměstnaní ztrácejí pracovní návyky, základní kontakt s běžným společenským životem, rychle pohodlní a zvykají si na štedrý systém sociálních dávek. Ten je nejčastěji příčinou nárůstu počtu dlouhodobě nezaměstnaných. Vedle těch, kterým se pracovat nevyplatí, patří mezi dlouhodobě nezaměstnané také úzce specializovaní nebo nízce kvalifikovaní pracovníci, kteří přišli o své místo kvůli strukturálním změnám ve výrobě.

Dlouhodobá nezaměstnanost znamená vyřazení z pracovního procesu, a tento fakt sebou přináší řadu problémů jako ztrátu pracovních návyků a kvalifikace, sociální izolaci, alkoholismus a drogy. Řada těchto klientů se tak ocitá na okraji společnosti a stává se prakticky nezaměstnatelnou skupinou osob. Z klasických studií zaměřených na nezaměstnané respondenty vyplývá, že po počátečním šoku způsobeném násilnou změnou života, nezaměstnaní často mobilizují své síly a snaží se svou situaci změnit. Pokud ovšem nenajdou řešení, postupně rezignují, upadají do apatie. Důsledkem nezaměstnanosti je postupný úpadek, ztráta sebedůvěry, ztráta smyslu každodenní činnosti, konflikty v běžném sociálním styku, zhoršení duševního a tělesného zdraví (Anon, 2008).

Nástup do zaměstnání je významným mezníkem, který potvrzuje dosažení sociální dimenze dospělosti, včetně její společenské prestiže. Profesní role je důležitou složkou identity dospělého člověka, jež přispívá k vymezení jeho pozice ve společnosti, ovlivňuje jeho začlenění do sociální hierarchie. Nezaměstnanost je spojena se ztrátou významné sociální role a se snížením z ní vyplývajících statusu. Ztráta zaměstnání proto vede k sociální degradaci, nezaměstnaný je, i když většinou jen dočasně, vyřazen ze společnosti (Vágnerová 2008, s. 744-745).

4.2.1 Role nezaměstnaného

Sociální role nezaměstnaného má podřadný status a omezená privilegia, svého nositele stigmatizuje a sociálně znehodnocuje, je v ní zabudován předpoklad značné míry vlastního zavinění této situace. V naší společnosti přetrvává tradiční vysoké hodnocení práce. Zahálka je odsuzována jako nežádoucí chování. Z toho vyplývá i negativní moralizující postoj k nezaměstnaným. Společnost považuje ztrátu zaměstnání za důsledek osobní nedostatečnosti, neschopnosti a selhání a tím přispívá k negativnímu sebehodnocení nezaměstnaných. (Vágnerová 2008, s. 744-745).

Nezaměstnanost je často chápána více jako selhání jedince než selhání společnosti. V rámci fungování obranných mechanismů si lidé nepřipouštějí, že by i je mohlo něco takového potkat. Svou příslušnost ke skupině zaměstnaných považují za důkaz vlastních kvalit, svých pracovních kompetencí. Pokud by si člověk možnost vlastního ohrožení připustil, prožíval by větší úzkost. Popření této alternativy chrání jeho psychickou stabilitu. V současné době si lidé stále víc uvědomují, že ztráta zaměstnání může mít i objektivní důvody.

Nezaměstnanost vede k sociální izolaci. To platí zejména u lidí, kteří nemají jiné vazby, jako je rodina, zájmová skupina nebo církevní obec. S rolí nezaměstnaného je spojena řada povinností a očekávání sociálního charakteru. Očekává se, že nezaměstnaný bude tyto povinnosti plnit, a pokud by tak nečinil, bude potrestán. Tento člověk má svou situaci považovat za nežádoucí a hledat práci. Jestliže ji nenachází, bývá považován za líného a neschopného. Negativní postoje společnosti, které představují jeden ze stresorů, se snadno zafixují a dlouhodobě nezaměstnaný člověk získává stabilní nepříznivé hodnocení, jehož se obtížně zbavuje.

Člověk, který je dlouhodobě nezaměstnaný, postupně na lepší status rezignuje, identifikuje se s lidmi podobně postiženými a tím se zařazuje do určité sociální kategorie. Tuto společenskou vrstvu lze definovat její izolací, vyřazením ze společnosti a trvalejší závislostí na sociální podpoře nebo jiných nestandardních příjmech jako můžou být příjmy z trestné činnosti. Je typická odcizením od většinové společnosti, pocitem těchto lidí, že do ní nepatří a nejsou zde akceptováni. Tato skupina má jiný vztah k práci, své vlastní hodnoty, normy a preferované strategie chování, které jsou důsledkem dlouhodobé sociální deprivace a izolace z majoritní společnosti. Dlouhodobě

nezaměstnaní nemají příliš velkou šanci na zlepšení své pozice, jejich adaptační kompetence i očekávání se postupně snižují v takové míře, že by jinou roli ani nezvládli.

Nezaměstnanost podmiňuje a posiluje i různé varianty sociálně patologického chování. Pokud je člověk dlouhodobě nezaměstnaný a nemá přijatelnou perspektivu, může reagovat odmítnutím obecně platných hodnot a sociálních norem většinové společnosti, která mu neposkytla potřebnou šanci. V souvislosti s nezaměstnaností dochází k nárůstu kriminality, především majetkového charakteru a násilných činů spáchaných pod vlivem alkoholu (Vágnerová 2008, s. 744-745).

4.2.2 Rodina nezaměstnaného

Ztráta zaměstnání jednoho z jejích členů představuje zátěžovou situaci pro celou rodinu. V rodině nezaměstnaného dochází k určitým změnám: Nezaměstnaný člověk ztrácí své původní postavení, snižuje se jeho sociální status. V souvislosti s tím dochází ke změně ve vztazích mezi rodinnými příslušníky, k narušení stereotypu rodinného života, ke změně rodinných zvyklostí v oblasti spotřeby vlivem nedostatku finančních prostředků, spojené s nutností redukce uspokojení různých potřeb všech členů rodiny. Může nastat izolace a omezení kontaktů s ostatními lidmi mimo rodinu, následkem čehož chybí korektivní podněty a dochází k narůstání napětí mezi členy rodiny.

Rodina však může poskytnout nezaměstnanému oporu, může fungovat jako zdroj jistoty, bezpečí a jako ekonomické zázemí. Přijmout tuto oporu je snadnější pro matku či mladého jedince. Pro muže, od něhož se obecně očekává ekonomické zabezpečení rodiny, to tak snadné být nemusí. Kromě toho nelze přehlížet skutečnost, že i pro partnera nezaměstnaného je situace stresující a on sám může pociťovat úzkost, strach z budoucnosti i deprese, které v něm vyvolá tíživá situace. Jsou na něj kladeny větší požadavky, jež často nejsou ničím kompenzovány. Očekávání zaměřená na nezaměstnané rodinné příslušníky mohou někdy být těžko splnitelná a tolerance jejich chování je za daných okolností snižena. Z pohledu partnera bývá důležité, jak tento člověk reaguje, jak intenzivně hledá novou práci, v jaké míře je ochoten pomáhat v domácnosti nebo které povinnosti přebírá. Zátěž nezaměstnanosti, spojená s finančními potížemi, působí negativně na oba partnery. Za těchto okolností roste

napětí a riziko konfliktů, eventuelně i domácího násilí. Může dojít ke krizi a následnému rozpadu rodiny. Rozvodovost v rodinách nezaměstnaných je dvojnásobná ve srovnání s populačním průměrem (Vágnerová 2008, s. 744-746).

Nezaměstnanost představuje zátěž i pro děti, protože nepříznivě zasáhne do jejich života. Děje se tak v důsledku změny rodinné atmosféry, omezením společenských aktivit, působením napětí a úzkosti rodičů i jejich tendencí ventilovat svou nespokojenost trestáním dětí. Ekonomické omezení může ovlivnit rovněž vztahy s vrstevníky, jimž se nemohou vyrovnat a nemohou s nimi sdílet mnohé zážitky, k nimž jsou zapotřebí určité finanční prostředky. Mladší děti, přestože nerozumějí příčině negativní změny života jejich rodiny, ji mohou v rámci svého kognitivního egocentrismu chápat jako něco, k čemu svým jednáním přispěly, co zavinily. U starších dětí může ztráta rodinné pohody stimulovat zkratkové jednání, podpořit vznik fixace na někoho jiného a vést k předčasnému odchodu, či dokonce útěku z domova (Vágnerová 2008, s. 744-746).

4.3 Ekonomické důsledky

Ekonomické důsledky nezaměstnanosti se projeví omezením celkové spotřeby. Nezaměstnaný pociťuje nejen nedostatek osobně potřebných věcí, ale i ztrátu možnosti potvrdit konzumací svůj sociální status. Upadá na nižší úroveň, nemůže si dovolit totéž co lidé z jeho sociální vrstvy. Jde obvykle o relativní strádání, protože tento člověk dostává podporu v nezaměstnanosti, avšak i to je pro mnohé stresující. Mnozí nezaměstnaní prožívají úzkost a pocity ambivalence ve vztahu k podpoře, kterou ekonomicky potřebují, ale sociálně je pro ně těžko přijatelná, protože potvrzuje jejich druhořadý status. Chudoba je subjektivní pocit, nelze ji definovat pouze pomocí vnějších kritérií, ale je třeba vzít v úvahu individuální hodnocení situace. Chudoba představuje relativní deprivaci, určenou vzdáleností od jistého společenského standardu, který je považován za přijatelný. Lze ji chápat jako sociální strádání. Člověk se cítí být chudý na základě srovnání s normou určité sociální vrstvy dané společností, k níž patří. Považuje se za méněcenného a vyloučeného z této skupiny. K pocitu strádání přispívá i mediální produkce, především různé reklamy, které navozují pocit, že vše, co je zde prezentováno, by měli mít i oni sami. Zdá se, že i v tomto postoji, stejně jako v mnoha

jiných, hraje roli raná zkušenost z orientační rodiny. Zafixuje se natolik, že ovlivňuje subjektivní pocit člověka i v době, kdy už finanční potíže pominuly.

Tam, kde je spojená vysoká nezaměstnanost a podhodnocená pracovní místa s nedostatečným sociálním, politickým a ekonomickým uspořádání může docházet u obyvatelstva s nízkými příjmy k výskytu chudoby (Toušek, 2006 s. 291).

5 Finanční podpora nezaměstnaných

5.1 Podpora v nezaměstnanosti

Podmínky poskytnutí podpory v nezaměstnanosti (dále jen PvN) vymezuje zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění. Nárok na PvN má uchazeč o zaměstnání, který získal v posledních dvou letech zaměstnáním nebo jinou výdělečnou činností dobu důchodového pojištění v délce alespoň dvanácti měsíců, nebo v uvedenou dobu například pobíral invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně, nebo osobně pečoval o dítě ve věku do čtyř let. Překrývají-li se doby důchodového pojištění, započítávají se jen jednou. Další podmínka je podání žádosti o tuto podporu u krajské pobočky úřadu práce, u které je veden v evidenci uchazečů o zaměstnání a která o PvN rozhodne. Žadatel však nesmí být ke dni, k němuž má být PvN přiznána poživitelem starobního důchodu, dávek nemocenského pojištění, nebo ve vazbě.

PvN náleží uchazeči o zaměstnání po podpůrní dobu, která činí u osob do 50 let věku 5 měsíců, nad 50 do 55 let věku 8 měsíců a nad 55 let věku 11 měsíců. Výše PvN se stanoví z průměrného měsíčního čistého výdělku v posledním ukončeném zaměstnání. V prvních dvou měsících je PvN ve výši 65 % výše uvedeného výdělku, v dalších dvou měsících ve výši 50 % výše uvedeného výdělku a po zbývající podpůrní dobu ve výši 45 % výše uvedeného výdělku (Zákon č. 435/2004 Sb., § 49–50).

5.2 Příspěvek na bydlení

Příspěvek na bydlení (dále jen PnB) je dávka systému státní sociální podpory, která přispívá ke krytí nákladů na bydlení rodinám nebo jednotlivcům s nízkými příjmy. Na PnB má nárok vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě přihlášen k trvalému pobytu, jestliže jeho náklady na bydlení přesahují částku součinu příjmu za poslední

3 měsíce v rodině a koeficientu 0,30 (v Praze koeficientu 0,35) a zároveň součin příjmu za poslední 3 měsíce v rodině a koeficientu 0,30 (v Praze koeficientu 0,35) není vyšší než částka normativních nákladů na bydlení. Normativní náklady na bydlení jsou stanoveny jako průměrné náklady na bydlení podle velikosti obce a počtu členů domácnosti. Zahrnují pro nájemní byty částky nájemného v souladu se zákonem o nájmemném a pro družstevní byty a byty vlastníků obdobné náklady. Dále jsou do nich zahrnuty ceny služeb a energií. Normativní náklady na bydlení jsou propočítány na přiměřené velikosti bytů pro daný počet osob v nich trvale bydlících (Krebs, aj. 2010, s. 277).

Příspěvek na bydlení, stejně jako veškeré dávky ze systému státní sociální podpory vymezuje zákon číslo 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění.

5.3 Příspěvek na živobytí

Příspěvek na živobytí (dále jen PnŽ) je základní dávka pomoci v hmotné nouzi, která řeší nedostatečný příjem osoby popřípadě společně posuzovaných osob. Osoba se nachází pro účely PnŽ ve stavu hmotné nouze, jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí. Přitom se posuzuje, zda si osoba příjem nemůže zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním. Živobytí osoby lze charakterizovat jako úroveň příjmů v peněžní či věcné podobě, zabezpečující základní životní podmínky osoby, a to i s přihlédnutím ke snaze řešit situaci hmotné nouze, ve které se osoba nachází. Základními parametry pro stanovení částky živobytí jsou existenční minimum jako výchozí hranice a životní minimum jako horní hranice pro stanovení určitých navýšení, popřípadě snížení částky živobytí (Krebs, aj. 2010, s. 301-302).

Výše těchto částek upravuje zákon číslo 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění. Tyto částky od 1. ledna 2012 činí pro jednotlivce 3410 Kč, pro první dospělou osobu v domácnosti 3140 Kč, pro druhou a další dospělou osobu v domácnosti 2830 Kč, pro nezaopatřené dítě ve věku do šesti let 1740 Kč, od šesti do patnácti let 2140 Kč a pro nezaopatřené dítě od patnácti do dvacetišesti let 2410 Kč.

Částka existenčního minima platná od 1. ledna 2012 činí 2200 Kč (MPSV odbor 65, 2011).

Příjmy, které se pro účely poskytnutí PnŽ započítávají, vymezuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění. Započítávají se 70% příjmu ze závislé činnosti a z funkčních požitků, a to po odečtení daně z příjmu a pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na sociální politiku zaměstnanosti, pojistného na veřejné zdravotní pojištění, a ze mzdových nároků vyplacených krajskou pobočkou Úřadu práce při platební neschopnosti zaměstnavatele. Příjmy z PvN, nebo z náhrady mzdy nebo snížení platu po dobu prvních 21 dnů dočasné pracovní neschopnosti a z dávky nemocenského pojištění se započítávají 80 %. Ostatní příjmy se započítávají v plné výši. Tím se zvýhodňují osoby, které se snaží pracovat a přijmou i méně placenou práci (Zákon č. 111/2006 Sb., § 9).

5.4 Doplatek na bydlení

Doplatek na bydlení (dále jen DnB) vymezený v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění, je stejně jako PnŽ dávka pomoci v hmotné nouzi, která společně s vlastními příjmy občana a PnB ze systému státní sociální podpory pomáhá uhradit odůvodněné náklady na bydlení. Výše DnB je stanovena tak, aby po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení zůstala osobě či rodině částka živobytí.

Nárok na doplatek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, který užívá byt a jehož příjem a příjem společně posuzovaných osob je po úhradě odůvodněných nákladů na bydlení nižší než částka živobytí společně posuzovaných osob. Okruh společně posuzovaných osob pro účely doplatku na bydlení je stejný jako pro účel příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory.

Podmínkou nároku na doplatek na bydlení je získání nároku na příspěvek na živobytí. Doplatek na bydlení lze přiznat i osobě, které příspěvek na živobytí nebyl přiznán, protože její příjem nebo příjem společně posuzovaných osob přesáhl částku živobytí osoby nebo společně posuzovaných osob, ale nepřesáhl 1,3násobek této částky.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění, pamatuje i na specifické situace spojené s bydlením. V případech hodných zvláštního zřetele může orgán pomoci v hmotné nouzi rozhodnout, že za nájemce považuje pro účely doplatku na bydlení i osobu dlouhodobě užívající jinou než nájemní formu bydlení. Nárok na doplatek na bydlení má také nezletilé nezaopatřené dítě, které je v plném přímém zaopatření ústavu pro péči o děti nebo mládež nebo které žije v náhradní rodinné péči, na které přešlo vlastnictví nebo nájem bytu a dítě nemá dostatečný příjem nebo majetek k úhradě odůvodněných nákladů na bydlení.

Výše doplatku na bydlení se vypočte tak, že se od částky odůvodněných nákladů na bydlení připadajících na aktuální kalendářní měsíc snížené o příspěvek na bydlení náležející za předchozí kalendářní měsíc odečte částka, o kterou příjem osoby nebo společně posuzovaných osob včetně vyplaceného příspěvku na živobytí převyšuje částku živobytí osoby nebo společně posuzovaných osob.

Výplata doplatku na bydlení je časově omezena na 84 měsíce v období posledních 10 kalendářních let. Toto omezení neplatí pro domácnosti sestávající výlučně z osob starších 70 let a pro osoby se zdravotním postižením, které bydlí v pro ně postavených nebo upravených bytech (MPSV odbor 65, 2011).

Praktická část

6 Cíl a předpoklady

V praktické části se bude autorka zabývat zjišťováním důsledků nezaměstnanosti. Cílem této práce je analýza důsledků nezaměstnanosti v kontextu systému pomoci v hmotné nouzi. Pro zjištění názorů nezaměstnaných byla zvolena metoda dotazníku. V druhé části je použita metoda analýzy dokumentů, která má zjistit, z jaké části sociální dávky pokrývají lidem v hmotné nouzi náklady na bydlení.

Předpoklady:

- Lze předpokládat, že negativní důsledky nezaměstnanosti pociťuje minimálně 90 % nezaměstnaných.
- Lze předpokládat, že u více než 80 % respondentů způsobila nezaměstnanost problémy finanční.
- Lze předpokládat, že u více než 30 % dětí nezaměstnaných klientů měla finanční situace rodiny vliv na volbu jejich studia.
- Lze předpokládat, že u více než 20 % respondentů nestačí sociální dávky na pokrytí nákladů na domácnost.

7 Dotazníkové šetření

Město Šluknov se nachází v okrese Děčín, který stejně jako ostatní okresy Ústeckého kraje je zařazen vládou mezi strukturálně postižené oblasti s nejvyšší mírou nezaměstnanosti v České republice. Od roku 2000 neklesla míra nezaměstnanosti ve Šluknově pod 10 %. Míra nezaměstnanosti ve Šluknově vysoko překračuje celorepublikový průměr. Stejně tak počet uchazečů o zaměstnání výrazně převyšuje počet volných pracovních míst. Průměrný věk uchazečů o zaměstnání je vyšší než 36 let a stále se zvyšuje. Nejvyšší podíl počtu uchazečů o zaměstnání tvoří uchazeči, kteří jsou v evidenci úřadu práce již více než rok. Budeme-li sledovat vzdělání uchazečů o zaměstnání, shledáme, že nejpostiženější skupinou jsou uchazeči se základním vzděláním, následují lidé vyučení. Nejmenší problémy s nezaměstnaností mívají

vysokoškoláci a špatná není ani situace u lidí, kteří mají maturitu (Hovorková Valentová, aj. 2010, s. 135-137).

Ve Šluknově v měsíci březnu 2012 pobíralo dávky v hmotné nouzi celkem 227 žadatelů. Z toho bylo 139 (61 %) rodin s alespoň jedním nezaopatřeným dítětem. Za nezaopatřené dítě je považované dítě do 18 let, nebo dítě, které navštěvuje denní studium, nejvýše však do věku 26 let.

Pro průzkum pomocí dotazníku bylo vybráno 42 (18,5 % poživatelů dávek hmotné nouzi trvale bydlící ve Šluknově) osob ve věku od 19 let do 49 let. Respondenty jsou občané s trvalým pobytem ve Šluknově, žijící ve společné domácnosti alespoň s jedním dítětem, kteří byli v březnu 2012 v hmotné nouzi a pobírali veškeré sociální dávky ze systému hmotné nouze, z politiky zaměstnanosti, statní sociální podpory, popřípadě důchodového pojištění, na které měli nárok a byli ochotni spolupracovat a dotazník vyplnit. Respondenti byli osloveni a požádáni o pravdivé vyplnění dotazníku na kontaktním pracovišti úřadu práce ve Šluknově. Osloveno bylo 60 zástupců rodin ze Šluknova v hmotné nouzi, z nichž 18 oslovených odmítlo spolupracovat.

7.1 Vyhodnocení dotazníku

Při tomto výzkumu byl použit vlastní, nestandardizovaný dotazník. Dotazník obsahuje 8 otázek. (viz. příloha)

7.1.1 Věk respondentů

Věk respondentů byl u respondentů zjišťován z dotazníku.

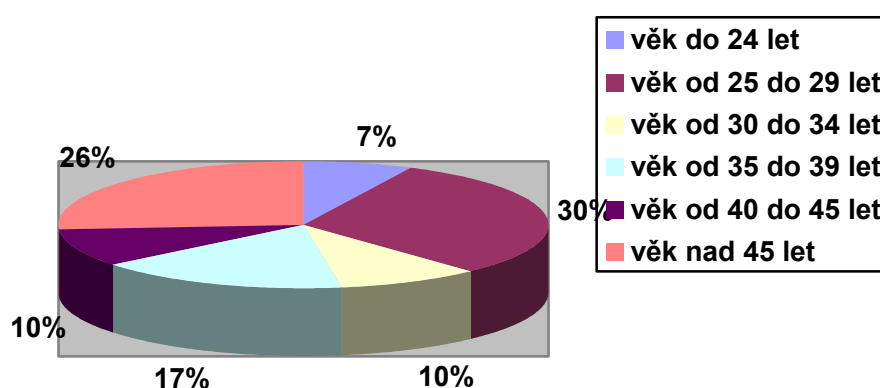
Tabulka 1: Věk respondentů

Věk respondentů	Počet respondentů
Do 24 let	3
25–29 let	13

30–34 let	4
35–39 let	7
40–44 let	4
Nad 45 let	11

Graf č. 1: Věk respondentů

Největší zastoupení zde má věková kategorie 25–29 let (30 % respondentů), následuje kategorie nad 45 let (26 % respondentů), třetí nejpočetnější kategorie je 35–39 let (17 % respondentů), dále pak 30–35 let (10 % respondentů) a 40–45 let (10 % respondentů). Nejmenší zastoupení je ve věkové kategorii do 24 let (7 % respondentů). Tabulka č.1 a graf č.1 vypovídá o věkové skladbě žadatelů o dávky v hmotné nouzi a vyplývá z toho, že nezaměstnanost může potkat osoby v každé věkové kategorii.

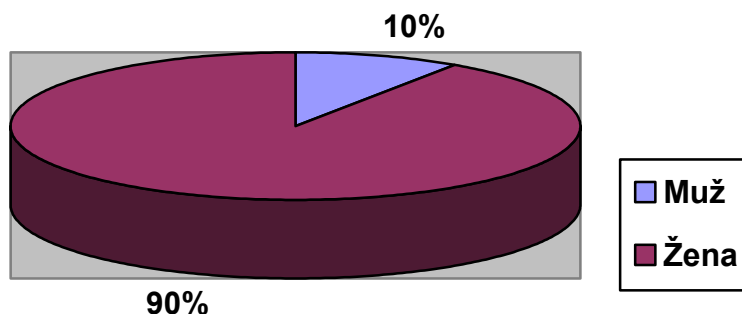
7.1.2 Pohlaví respondentů

Pohlaví respondentů bylo u respondentů zjišťováno z dotazníku.

Tabulka 2: Pohlaví respondentů

Pohlaví respondentů	Počet respondentů
Muž	4
Žena	38

Graf č. 2: Pohlaví respondentů

Mezi respondenty převažují ženy. Na dotazník odpovědělo 38 žen (90 % respondentů) a 4 muži (10 % respondentů). Tento poměr vypovídá o tom, že o dávky v hmotné nouzi nejčastěji žádají ženy. Z rodičů jsou to právě matky, které jsou svým způsobem zodpovědnější a sociální dávky vyřizují ony. Při rozpadu rodin zůstávají ve většině případů s dětmi v jedné domácnosti právě matky.

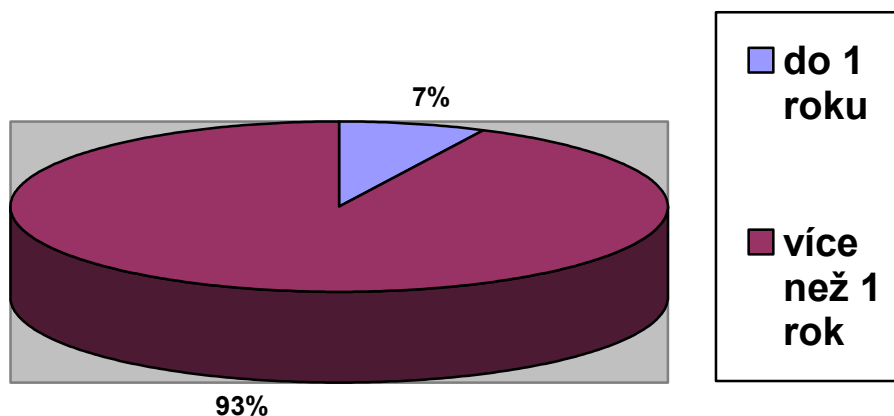
7.1.3 Délka nezaměstnanosti

Doba trvání nezaměstnanosti byla u respondentů zjišťována otázkou č.1v dotazníku, která zní: Jak dlouho jste nezaměstnaný(á)?

Tabulka 3: Délka nezaměstnanosti

Délka nezaměstnanosti	Počet respondentů
Do 1 roku	3
Více než 1 rok	39

Graf č. 3: Délka nezaměstnanosti

Na tuto otázku odpovědělo všech 42 respondentů. 7 % respondentů z nich bylo nezaměstnaných méně než jeden rok, 93 % respondentů bylo nezaměstnaných více než jeden rok. To je způsobeno tím, že o dávky v hmotné nouzi se většinou žádá až po vypršení podpůrné doby pro nezaměstnané, při které je vyplácena podpora v nezaměstnanosti.

7.1.4 Počet dětí v rodině

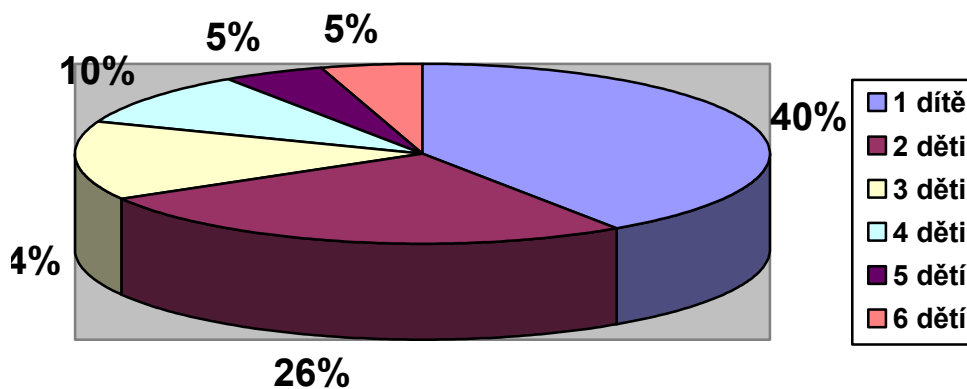
Počet dětí v rodině byl u respondentů zjišťován otázkou č.2 v dotazníku, která zní: Jestliže žijete ve společné domácnosti s dětmi, napište prosím jejich počet.

Tabulka 4: Počet dětí v rodině

Počet dětí v rodině	Počet respondentů
1	17
2	11
3	6
4	4

5	2
6	2

Graf č. 4: Počet dětí v rodině

Na tuto otázku opět odpovědělo 42 respondentů. Z odpovědí vyplynulo, že 40 % respondentů vychovává jedno dítě, dvě děti vychovává 26 % respondentů, společnou domácnost se třemi dětmi sdílí 14 % respondentů, 10 % respondentů vychovává čtyři děti. Pět a šest dětí v domácnosti mají shodně 5 % respondentů.

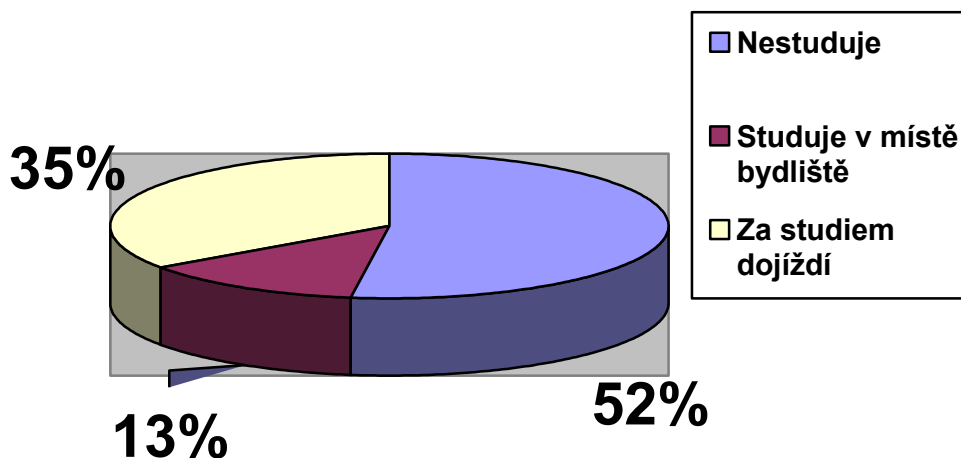
7.1.5 Studium dětí

Studium dětí bylo u respondentů zjišťováno otázkou č.3 v dotazníku, která zní: Vaše dítě starší 15 let....(doplňte)

Tabulka 5: Studium dětí

Studium dětí	Počet respondentů
Nemám dítě starší 15 let	19
Nestuduje	12
Studuje v místě bydliště	3
Za studiem dojíždí	8

Graf č. 5: Studium dětí

Z celkového počtu dotazovaných odpovědělo, že má dítě starší 15 let 55 % respondentů. Z toho dítě nestuduje 52 % respondentům. Děti 13 % respondentů studuje v místě bydliště a děti 35 % respondentů za studiem dojíždí. Většina studujících dětí za studiem dojíždí, protože přímo ve Šluknově je jen jediná střední škola.

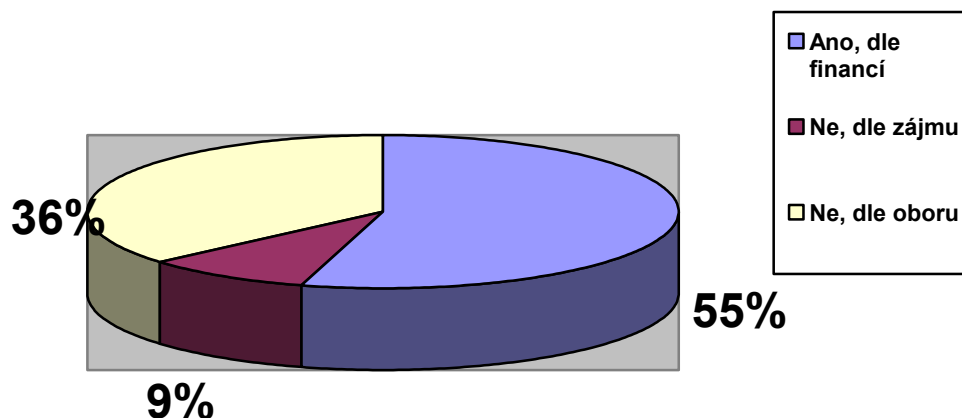
7.1.6 Volba studia

Studium dětí bylo u respondentů zjišťováno otázkou č.4 v dotazníku, která zní: Měla Vaše nezaměstnanost nějaký vliv na volbu studia u Vašeho dítěte?

Tabulka 6: Volba studia

Vliv nezaměstnanosti na volbu studia	Počet respondentů
Ano, dle finančních možností rodiny	6
Ne, dle zájmu dítěte	1
Ne, dle oboru	4

Graf č. 6: Volba studia

Na tuto otázku odpovědělo 26 % ze všech respondentů, protože právě tolik rodin má studující dítě, jak vyplynulo z předcházející otázky. Nezaměstnanost rodičů měla vliv na volbu studijního oboru u 55 % studujících dětí, kteří vybírali školu dle finanční možnosti rodiny. U ostatních dětí nezaměstnanost rodičů neměla vliv na jejich studium: 36 % zkoumaných studujících dětí volilo své studium podle oboru, 9 % zkoumaných studujících dětí volilo podle zájmu.

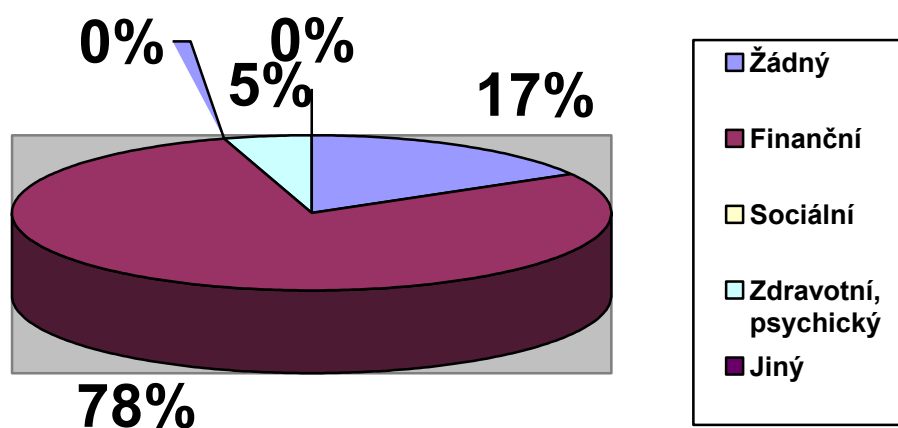
7.1.7 Problém způsobený nezaměstnaností

Jaký problém nezaměstnanost způsobila respondentům bylo zjišťováno otázkou č.5 v dotazníku, která zní: Způsobila Vám nezaměstnanost nějaký problém?

Tabulka 7: Problém způsobený nezaměstnaností

Problém	Počet respondentů
Žádný	7
Finanční	33
Sociální	0
Zdravotní, psychický	2
Jiný	0

Graf č. 7: Problém způsobený nezaměstnaností

Na tuto otázku odpověděli opět všichni respondenti. Žádný problém nezaměstnanost nezpůsobila 17 % respondentům, finanční problém nezaměstnanost způsobila 78 % respondentům a zdravotní nebo psychický problém nezaměstnanost způsobila 5 % respondentům. Jiný ani sociální problém nezaměstnanost nikomu nezpůsobila.

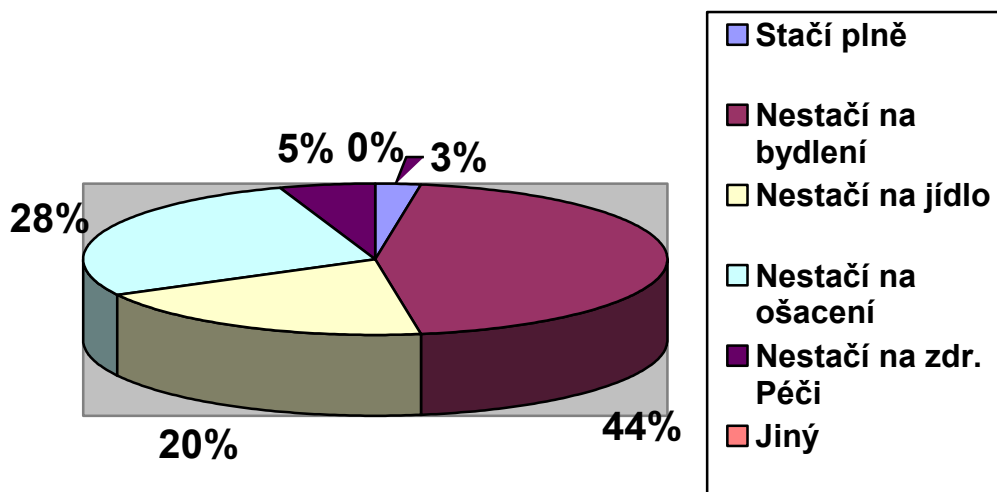
7.1.8 Pokrytí životních potřeb

Pokrytí životních potřeb sociálními dávkami bylo zjišťováno otázkou č.6 v dotazníku, která zní: Pokrývají sociální dávky Vaše životní potřeby?

Tabulka 8: Pokrytí životních potřeb

Sociální dávky	Počet respondentů
Stačí plně	2
Nestačí na bydlení	34
Nestačí na jídlo	15
Nestačí na ošacení	21
Nestačí na zdravotní péči	4
Jiný	0

Graf č. 8: Pokrytí životních potřeb

U této otázky respondenti volili více odpovědí. Pouze 3 % respondentům sociální dávky plně stačí na jejich životní potřeby. 44 % respondentů pociťuje nedostatek sociálních dávek na pokrytí nákladů za bydlení. 20 % respondentů uvedlo, že jim sociální dávky nestačí na jídlo. Na ošacení sociální dávky nestačí 28 % respondentům. Zdravotní péči dostatečně sociální dávky nepokrývají 5 % respondentům.

7.1.9 Životní změna

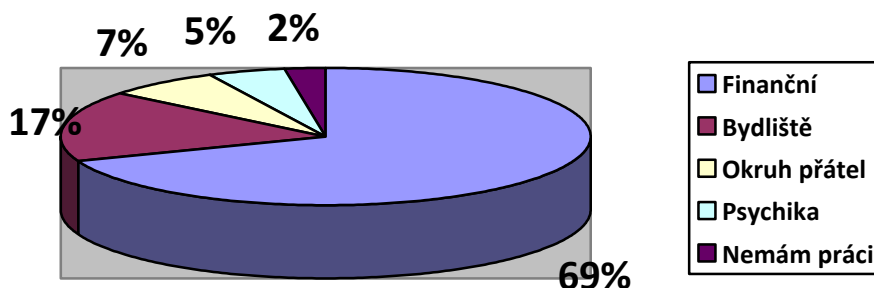
Co se změnilo respondentům v životě díky nezaměstnanosti bylo zjišťováno otázkou č.7 v dotazníku, která zní: Změnila nezaměstnanost něco závažného ve Vašem životě?

Tabulka 9: Životní změna

Změna	Počet respondentů
Finanční situace	29
Bydliště	7
Okruh přátel	3
Psychika	2
Nemám práci	1

Graf č. 9: Životní změna

69 % respondentům nezaměstnanost změnila jejich finanční situaci. 17 % respondentů uvedlo, že muselo kvůli nezaměstnanosti změnit bydliště. 7 % respondentů změnilo díky nezaměstnanosti okruh svých přátel. 5 % respondentům se změnila vlastní psychika. 2 % respondentů uvedlo, že se jim nezaměstnaností změnilo to, že již nemá práci.

7.1.10 Změna v životě

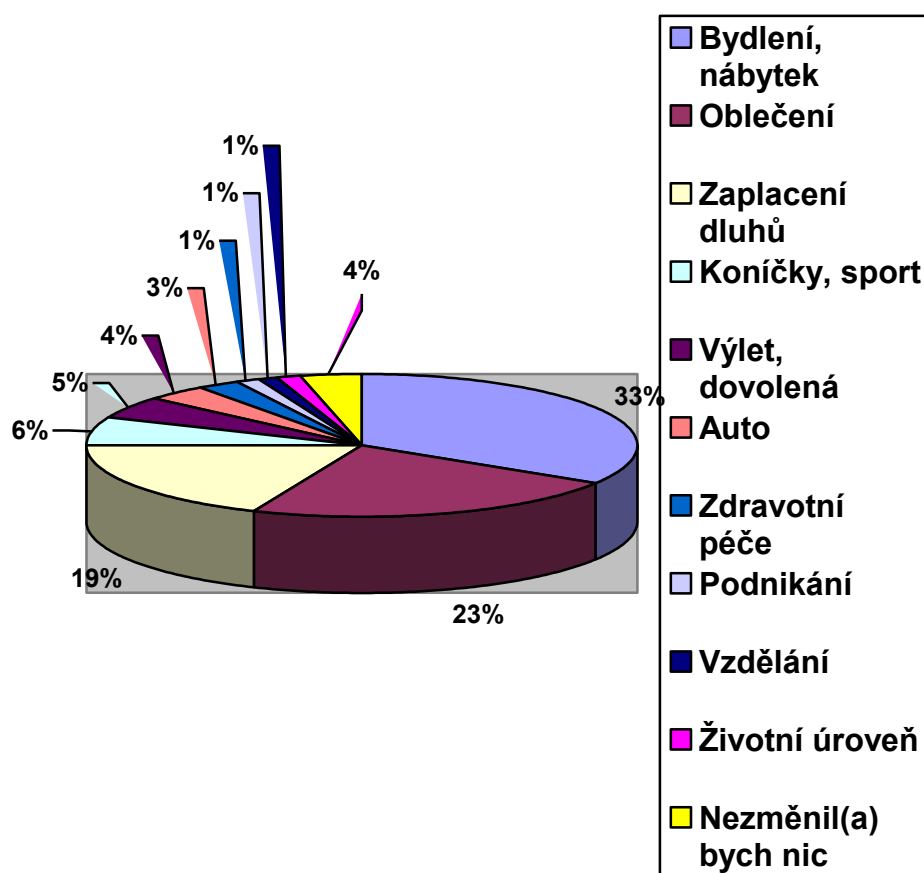
Co by nezaměstnaní změnili ve svém životě, kdyby měli finanční zdroj bylo zjišťováno otázkou č.8 v dotazníku, která zní: Změnil(a) byste něco ve svém životě kdybyste měl(a) práci tedy finanční zdroj?

Tabulka 10: Změna v životě

Změna	Počet respondentů
Způsob bydlení, nábytek	27
Oblečení	18
Zaplacení dluhů	15
Koníčky, sport	5
Výlet, dovolená	4
Auto	3
Zdravotní péče	2

Podnikání	1
Vzdělání	1
Životní úroveň	1
Nezměnil(a) by jsem nic	3

Graf č. 10: Změna v životě

Tato otázka stejně jako předešlá byla otevřená a přinesla různorodé odpovědi. 34 % respondentů by v případě, že by mělo práci, tedy finanční zdroj ve svém životě nic neměnilo. 33 % respondentů by investovala do zlepšení stávajícího bydlení. Oblečení by si koupilo 23 % respondentů. Své dluhy by zaplatilo 19 % respondentů. Do koníčků nebo sportu by investovalo 6 % respondentů. Na výlet nebo na dovolenou by jelo 5 % respondentů. Auto by si pořídilo 4 % respondentů. Lepší zdravotní péči by si finančními

zdroji zajistilo 3% respondentů. 1 % respondentů uvedlo, že by začalo podnikat, 1 % respondentů by se vzdělávalo a 1 % respondentů by si zvýšilo životní úroveň.

8 Analýza dokumentů

Vzhledem k tomu, že většina respondentů podle výsledků dotazníku shledala největší nedostatek finančních prostředků na úhradu nákladů na domácnost, bylo v druhé části praktické části pomocí analýzy dokumentů zkoumáno, zda klientům v hmotné nouzi pokrývají jejich příjmy, včetně sociálních dávek, po odečtení zákonem stanovených částek živobytí, nezbytné náklady na domácnost. A zda jsou tedy pokryty jejich životní potřeby (strava, oblečení a náklady spojené s bydlením).

Pro tento výzkum byly použity dokumenty, které slouží ke stanovení nároku na dávky v hmotné nouzi. Vybráni byli stejní respondenti, kteří se zúčastnili dotazníkového průzkumu. Pro přehlednost jsou výsledky zapsány v tabulce:

Tabulka 11: Rodinné příjmy a výdaje

Výdaje rodiny			Příjmy rodiny					
Částka živobytí rodiny v Kč	Náklady na domácnost v Kč	Výdaje celkem v Kč	Doplatek na bydlení v Kč	Příspěvek na bydlení v Kč	Příspěvek na živobytí v Kč	Ostatní příjmy rodiny v Kč	Příjmy celkem v Kč	% pokrytí výdajů příjmy
10250	3955	14205	2360	1229	9396	1220	14205	100
9450	5011	14461	377	3194	6090	4800	14461	100
4880	5471	10351	221	3947	1870	4300	10338	99,8
5280	5750	11030	233	4596	4713	810	10352	88,2
5280	5325	10605	551	4331	4477	1250	10609	100
7710	6400	14110	1023	4087	4700	4300	14110	100
7420	5963	13383	587	3660	3416	5720	13383	100
10870	8400	19270	553	7127	9190	2400	19270	100
5280	4550	9830	1720	2497	4503	1110	9830	100

Výdaje rodiny			Příjmy rodiny					
Částka živobytí rodiny v Kč	Náklady na domácnost v Kč	Výdaje celkem v Kč	Doplatek na bydlení v Kč	Příspěvek na bydlení v Kč	Příspěvek na živobytí v Kč	Ostatní příjmy rodiny v Kč	Příjmy celkem v Kč	% pokrytí výdajů příjmy
5280	6495	11775	913	4438	2610	3815	11776	100
5590	7000	12590	3249	3284	5100	700	12333	96,3
9850	7951	17801	1172	6446	9073	1110	17801	100
5590	7500	13090	2210	4622	4050	2200	13082	99,9
11300	8199	19499	2020	4809	8102	5129	20060	106,8
10250	8739	18989	2516	5857	9396	1220	18989	100
8110	4937	13047	891	3863	7683	610	13047	100
5280	6008	11288	885	4880	4713	897	11375	101,4
7020	10200	17220	2947	6895	6243	1110	17195	99,8
6620	7298	13918	1292	4566	3260	4800	13918	100

Výdaje rodiny			Příjmy rodiny					
Částka živobytí rodiny v Kč	Náklady na domácnost v Kč	Výdaje celkem v Kč	Doplatek na bydlení v Kč	Příspěvek na bydlení v Kč	Příspěvek na živobytí v Kč	Ostatní příjmy rodiny v Kč	Příjmy celkem v Kč	% pokrytí výdajů příjmy
11990	6184	18174	368	2665	4638	12640	20311	134,6
9870	6941	16811	1069	4492	7616	3220	16397	94
8860	6057	14917	3504	95	4217	6634	14450	92,3
5280	5400	10680	1061	3945	4720	800	10526	97,1
7020	4104	11124	504	2133	3597	4891	11125	100
5970	4742	10712	669	2668	2946	4321	10604	97,7
8110	3500	11610	971	2379	7760	500	11610	100
7710	3882	11592	320	2062	4210	5000	11592	100
10500	4300	14800	2271	889	7840	3800	14800	100
14820	8511	23331	852	3080	5172	13783	22887	94,8

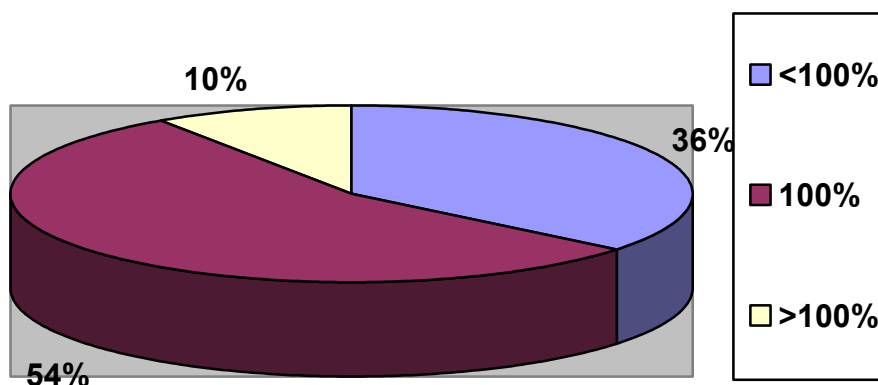
Výdaje rodiny			Příjmy rodiny					
Částka živobytí rodiny v Kč	Náklady na domácnost v Kč	Výdaje celkem v Kč	Doplatek na bydlení v Kč	Příspěvek na bydlení v Kč	Příspěvek na živobytí v Kč	Ostatní příjmy rodiny v Kč	Příjmy celkem v Kč	% pokrytí výdajů příjmy
15220	8670	23890	3979	3818	13449	2530	23776	98,7
5280	5778	11058	3232	2363	4853	610	11058	100
14840	8743	23583	242	7742	13069	2530	23583	100
6620	8410	15030	3385	3201	2910	5300	14796	97,2
11700	9670	21370	1462	6425	7539	5945	21371	100
4880	4780	9660	50	3388	1870	4300	9608	98,9
14440	6210	20650	1939	3545	12746	2420	20650	100
9850	7319	17169	2803	2504	6298	5075	16680	93,3
11190	6791	17981	3694	1507	7480	5300	17981	100
8220	2800	11020	1320	724	6456	2520	11020	100

Výdaje rodiny			Příjmy rodiny					
Částka živobytí rodiny v Kč	Náklady na domácnost v Kč	Výdaje celkem v Kč	Doplatek na bydlení v Kč	Příspěvek na bydlení v Kč	Příspěvek na živobytí v Kč	Ostatní příjmy rodiny v Kč	Příjmy celkem v Kč	% pokrytí výdajů příjmy
13730	10052	23782	3266	4566	9516	6020	23368	95,9
8420	8692	17112	1270	5656	4565	6709	18200	112,5
14780	6000	20780	2625	1236	9789	7130	20780	100

Tabulka 12: Pokrytí nákladů na domácnost

pokrytí výdajů příjmy	Počet rodin
Méně než 100 %	15
100 %	23
Více než 100 %	4

Graf č. 11: Pokrytí nákladů na domácnost

Analýzou dokumentů bylo zjištěno, že 67 % respondentům sociální dávky plně pokrývají jejich životní potřeby a náklady na bydlení. 36 % respondentům jejich celkové příjmy po odečtení částek živobytí jejich rodiny plně náklady na domácnost nepokrývají. Nejhuře na tom byla rodina, které po odečtení částek živobytí zbývalo jen 92,3 % skutečných nákladů na domácnost, což při celkových nákladech na jejich domácnost 6057 Kč této rodině chybí 467 Kč. To mohlo být způsobeno buď vyššími příjmy v předcházejícím kalendářním měsíci, které jsou zohledňovány při stanovení nároku na dávky v hmotné nouzi, nebo jejich skutečné náklady na domácnost jsou vyšší

než odůvodněné náklady, které se započítávají při stanovení nároku na dávky v hmotné nouzi.

9 Vyhodnocení předpokladů

V této kapitole budou vyhodnoceny předpoklady, které směřují k cíli práce. Cílem této práce bylo zjistit, v čem spatřují nejvýraznější dopad nezaměstnanosti sami nezaměstnaní a zda jejich pocity odpovídají skutečnosti.

Předpoklad č. 1

Předpokládali jsme, že **negativní důsledky nezaměstnanosti pociťuje minimálně 90 % nezaměstnaných**. Tento předpoklad jsme ověřovali pomocí otázky č. 5 v dotazníku, která zněla: Způsobila Vám nezaměstnanost nějaký problém? Bylo zjištěno (viz tabulka č. 7 a graf č. 7), že 17 % nezaměstnaným nezaměstnanost žádné problémy nezpůsobila. Naopak problémy nezaměstnanost způsobila 83 % nezaměstnaným. Vzhledem k tomu, že jsme předpokládali, že problémy pociťuje minimálně 90 % nezaměstnaných, **předpoklad č. 1 se nepotvrdil**.

Předpoklad č. 2

Předpokládali jsme, že **více než 80 % respondentům způsobila nezaměstnanost problémy finanční**. Tento předpoklad jsme ověřovali pomocí otázky č. 5 v dotazníku, která zněla: Způsobila Vám nezaměstnanost nějaký problém? Bylo zjištěno (viz tabulka č. 7 a graf č. 7), že nezaměstnanost způsobila finanční problémy 78 % respondentům. Vzhledem k tomu, že jsme předpokládali, že finanční problémy způsobila nezaměstnanost více než 80 % respondentům, **předpoklad č. 2 se nepotvrdil**.

Předpoklad č. 3

Předpokládali jsme, že **u více než 30 % dětí nezaměstnaných klientů měla finanční situace rodiny vliv na volbu studia**. Tento předpoklad jsme ověřovali pomocí otázek č. 3 a 4 v dotazníku, které zněly: Vaše dítě starší 15 let ... (doplňte), Měla Vaše nezaměstnanost nějaký vliv na volbu studia u Vašeho dítěte? Bylo zjištěno (viz tabulka č. 5 a graf č. 5), že dítě starší 15 let má 23 (55 %) respondentů, z toho má studující dítě pouze 11 (48 %) respondentů. Z toho volilo studium podle finanční situace rodiny (viz tabulka č. 6 a graf č. 6) 6 (55 %) rodin. Vzhledem k tomu, že jsme předpokládali,

že u více než 30 % dětí nezaměstnaných klientů měla finanční situace rodiny vliv na volbu studia, **předpoklad č. 3 se potvrdil.**

Předpoklad č. 4

Předpokládali jsme, že více než 20 % respondentům nestačí sociální dávky na pokrytí nákladů na domácnost. Tento předpoklad jsme ověřovali pomocí otázky č. 6 v dotazníku, která zněla: Pokrývají sociální dávky Vaše životní potřeby? V dotazníku (viz tabulka č. 8 a graf č. 8) uvedlo 44 % respondentů, že jim sociální dávky nepokrývají náklady na bydlení. Pomocí analýzy dokumentů (viz tabulky č. 11 a 12 a graf č. 11), bylo zjištěno, že 36 % respondentů příjmy ze sociálních dávek nepokrývají jejich skutečné náklady na bydlení. Vzhledem k tomu, že jsme předpokládali, že více než 20 % respondentů nestačí sociální dávky na pokrytí nákladů na domácnost, **předpoklad č. 4 se potvrdil.**

Závěr

Bakalářská práce se zabývala důsledky nezaměstnanosti. Práci tvoří dvě hlavní části. Část teoretická, která pomocí odborných zdrojů popisuje vývoj a druhy nezaměstnanosti, možné reakce nezaměstnaného na nezaměstnanost a sociální dávky na překlenutí nepříznivé situace. Cílem praktické části bylo zjistit, v čem spatřují nejvýraznější dopad nezaměstnanosti sami nezaměstnaní a zda jejich pocity odpovídají skutečnosti.

Stanovený cíl byl v praktické části naplněn pomocí nestandardizovaného dotazníku v první části průzkumu a analýzou dokumentů, které byly shromážděny za účelem stanovení nároku na dávky v hmotné nouzi v části druhé. Průzkumu se zúčastnilo celkem 42 respondentů, kteří v měsíci březnu 2012 pobírali dávky v hmotné nouzi. Průzkum byl zaměřen na malý soubor respondentů z jednoho města, proto nelze získané poznatky aplikovat do praxe všeobecně pro celou společnost.

Nezaměstnanost postihne člověka nejen po stránce ekonomické, ale postihne také jeho citovou, intelektuální a psychickou oblast. Lidé, kteří měli zdravotní potíže ještě před ztrátou zaměstnání, mohou mít větší vychýlení z psychické rovnováhy. Existují také jedinci, kteří považují ztrátu zaměstnání za ponižující a obracejí se proti sobě a celé společnosti. Nezaměstnanost přináší také velký stres mužům středního věku – otcům rodin, kteří tím, že svou rodinu nedokáží zabezpečit, ztrácí autoritu u svých dětí. Avšak vzrůst rodinného napětí se netýká jen nezaměstnaných mužů. Ženy často uvádí větší neshody v manželství, které nezřídka končí rozvodem. Nezaměstnanost rodičů bohužel pociťují i jejich děti, na které se přenáší neurotické potíže jejich rodičů. Nezaměstnaní mají také narušenou časovou strukturu dne a týdne, což se projevuje zase více u mužů, protože ženy si to kompenzují větší starostí o rodinu a děti. Rodina se také musí často finančně uskrovnit, což může vést k dalším sporům. Pro mnoho nezaměstnaných je rodinné zázemí velmi důležité, protože jim může pomáhat překonat jejich obtíže a protože také ztrácejí kontakt s cizími lidmi mimo rodinu.

I když se nepotvrdily všechny předpoklady, výsledky bakalářské práce nejsou překvapivé. Nezaměstnanost způsobuje většině respondentů finanční problémy

a problémy s tím související. Hlavní nedostatek financí spatřovali dotazovaní respondenti v oblasti pokrytí nákladů na domácnost.

Zajímavý poznatek, který bakalářská práce přinesla, je ten, že nedostatek financí na zaplacení nákladů na domácnost pociťují i rodiny, kterým by sociální dávky měly plně stačit. To může být způsobeno tím, že rodině nestačí částky na živobytí stanovené zákonem, a proto část peněz určenou na pokrytí jejich nákladů na domácnost používají na živobytí.

V dotazníku na otázku č. 8 odpovědělo 15 (36 %) respondentů, že jim nestačí peníze na pokrytí nákladů na domácnost a živobytí. Jedním z důvodů je i to, že když přijdou o zaměstnání, tak doufají, že si během podpůrní doby v nezaměstnanosti stihnou zajistit nové zaměstnání. Tudíž nesníží své nároky. Poté zjistí, že to nebude, tak jednoduché, jak si mysleli. Práce sehnat nejde, finance se silně zúží nebo jsou nulové. Proto se začnou zadlužovat a dluh umořují novým dluhem. Z praxe víme, že když jdou žádat o dávky hmotné nouze (které by jim měli pokrýt všechny výdaje), tak jim skoro ve většině případu absolutně nepostačují, z důvodu nutnosti splácení dluhů z minulosti.

V bakalářské práci autorka díky dotazníkovému šetření a analýze dokumentů dospěla k těmto opatřením:

- Zvýšit intenzitu sociální práce s rodinou.
- Informovat klienty o všech sociálních dávkách, na které by jim mohl vzniknout nárok.
- Dohlížet na úhradu nutných plateb rodiny. Je nutné naučit rodinu hospodařit s obdrženými penězi tak, aby bylo upřednostněno zaplacení nezbytných plateb.
- Využívat možnosti zvláštního příjemce. Sociální dávky určené na pokrytí nákladů na domácnost nevyplácet klientovi, ale vyplatit je rovnou například pronajímateli bytu a uhradit jimi nájem rodiny.
- Pomoci rodinám k levnějšímu bydlení, kde by skutečné náklady nepřesáhly odůvodněné náklady na domácnost započítávané při stanovení nároků na dávky pomoci v hmotné nouzi.

- Seznámit klienty s existencí insolventních poraden, kde je možno získat podrobné informace o insolvenci, nebo sloučení půjček.

Bakalářská práce může také sloužit k zmapování situace v oblasti s vysokou nezaměstnaností a k možnému srovnání ze situací v jiných lokalitách.

Seznam použitých informačních zdrojů

BROŽOVÁ, D. 2003. *Společenské souvislosti trhu práce*. 1.vyd. Praha: SLON. ISBN 80-86429-16-4.

HOVORKOVÁ VALENTOVÁ, V., aj. 2010. *Socio-demografický průzkum důvodů úbytku obyvatelstva města Šluknova*. 1.vyd. Liberec: Technická univerzita. ISBN 978-80-7372-665-2.

KLAPÁČ, M. *Psychologie v praxi*. 2. vyd. Praha: Transal Books, 1994. ISBN 80-900954-1-0

KOHOUTEK, R aj. *Základy sociální psychologie*. 1. Vyd. Brno: Cerm, 1998. ISBN 80-7204-064-2

KOPŘIVA, K. 2006. *Lidský vztah jako součást profese*. 5.vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-181-6.

KREBS, V., aj. 2010. *Sociální politika*. 5.vyd. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7357-585-4.

MATOUŠEK, O., aj. 2005. *Sociální práce v praxi*. 1.vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-002-X.

ŠPATENKOVÁ, N., aj. 2004. *Krize psychologický a sociologický fenomén*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-0888-4.

TOUŠEK, L, 2006. Kultura chudoby, underclass a sociální vyloučení. In: HIRT, T, JAKOUBEK, M, „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení. Plzeň: Aleš Č, s. 288–321. ISBN 80-86898-76-8

VÁGNEROVÁ, M. 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4.vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-414-4.

ANON. Deprese. *Vliv nezaměstnanosti na psychiku člověka* [online]. 9. 5. 2008 [vid. 23. 5. 2012]. Dostupné z: <http://deprese.blogger.cz/Ekonomika/Vliv-nezamestnanosti-na-psychiku-cloveka>

MPSV odbor 65. Doplatek na bydlení. In: *Integrovaný portál MPSV* [online]. 30. 12. 2011 [vid. 23. 5. 2012]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/soc/hn/obcane/bydleni>

MPSV odbor 65. Životní a existenční minimum. In: *Integrovaný portál MPSV* [online]. 30. 12. 2011 [vid. 23. 5. 2012]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/zivotni_min

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 143.

Příloha

Nestandardizovaný dotazník

Dotazník

Vážení,

před sebou máte dotazník, který je anonymní a jeho vyplnění je zcela dobrovolné. Získané informace budou sloužit pouze k závěrům bakalářské práce na téma Důsledky nezaměstnanosti.

Přesto prosím o uvádění odpovědí pravdivě, aby výsledky byly co nejbližší realitě. V otázkách, kde je na výběr odpověď, prosím zakroužkujte Vám vyhovující odpověď. U otevřených otázek prosím odpověď doplňte.

Předem moc děkuji za spolupráci.

Pohlaví ..... Muž ..... Žena

Věk .....

1. Jak dlouho jste nezaměstnaný(á)?
  - a) do 1 roku
  - b) více jak 1 rok

2. Jestliže žijete ve společné domácnosti s dětmi, napište prosím jejich počet.
.....

3. Vaše dítě starší 15 let...(doplňte)
  - a) nestuduje
  - b) studuje v místě bydliště
  - c) za studiem dojíždí

4. Měla Vaše nezaměstnanost nějaký vliv na volbu studia u Vašeho dítěte?
  - a) Ano, volili jsme dle finančních možností rodiny
  - b) Ne, rozhodující byl zájem dítěte
  - c) Ne, rozhodovali jsme dle oboru
  - d) Rozhodovali jsme se podle .....

5. Způsobila Vám nezaměstnanost nějaký problém? *(Lze volit více odpovědí)*

- a) žádný nezpůsobila
- b) finanční
- c) sociální
- d) zdravotní, psychický
- e) jiný .....

6. Pokrývají sociální dávky Vaše životní potřeby?

- a) stačí plně
- b) nestačí mi na bydlení
- c) nestačí mi na jídlo
- d) nestačí mi na ošacení
- e) nestačí mi na zdravotní péči
- f) nestačí mi na .....

7. Změnila nezaměstnanost něco závažného ve Vašem životě?

- a) nezměnila
- b) změnila.....

.....
.....
.....

8. Změnil(a) byste něco ve svém životě kdybyste měl(a) práci tedy finanční zdroj?

- a) nezměnil(a) by jsem nic
- b) změnil(a) by jsem

.....
.....
.....